

ROSTRA

E C O N O M I C A

Terugblik op studentenprotesten

Onderzoek naar studiemotieven van economiestudenten

Wie is er bang voor Europa 1992?

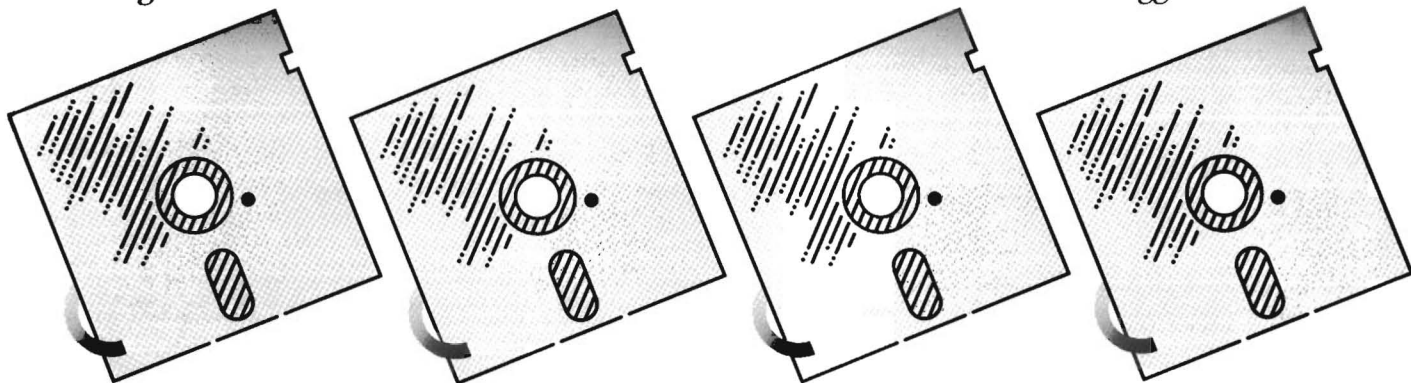
Afgestudeerd?

Zie dan bij ons hoe elektronica de papierwinkel verdringt.

Doctoraal bedrijfseconomie? Als u een carrière in de accountancy ambieert, kunt u bij Price Waterhouse in aanraking komen met een wondere wereld van moderne technologie. Dat is geen toeval. Het accountantsvak is sterk aan verandering onderhevig. De computer deed zijn intrede waardoor veel saai, routinematig werk verdween.

Het is deze combinatie van interessante werkkring, samen met uw postdoctorale studie voor accountant, die u doet uitstijgen boven de grauwe middelmaat.

Daarnaast stellen wij u in staat uw studie succesvol af te ronden. Er zijn goede regelingen om colleges en lessen te volgen en tentamens en examens af te leggen.

Price Waterhouse staat vooraan bij deze ontwikkelingen. Dat komt enerzijds door de aard van onze cliëntenkring. De meeste daarvan beschikken over een volledig geautomatiseerde administratie die zich uitstekend leent voor moderne controletechnieken.

Anderzijds is Price Waterhouse een voor-
aanstaand ontwikkelaar van geavanceerde systemen. Veel van onze software programma's schreven geschiedenis. Zoals het veelzijdige APSS softwaresysteem voor audit support.

Vanzelfsprekend is EDP-auditing bij Price Waterhouse ingeburgerd, evenals het gebruik van de Personal Computer. Risico-analyse met behulp van analytische technieken staat centraal in onze controlebenadering.

Uw honorering behoort tot de beste op ons vakgebied. Dat geldt eveneens voor het aanvangssalaris. Tevens zijn er aantrekkelijke secundaire voorzieningen als auto- en studievergoedingen.

Ambieert u een werkkring bij Price Waterhouse? Neemt u dan contact op met Ester Daniëls, Koninginnegracht 8, 2514 AA 's-Gravenhage. Telefoon (070) 108 308.

Price Waterhouse in Nederland maakt deel uit van de wereldwijde Price Waterhouse organisatie van accountants, belastingadviseurs en management consultants, met kantoren in meer dan 100 landen.

Price Waterhouse Nederland
ACCOUNTANTS

ROSTRA

ECONOMICA

Blad van de Faculteit der
Economische Wetenschappen aan
de Universiteit van Amsterdam
nummer 151 juni 1988

Redactie

Teun Bakels
Jos de Beus
Maria Brouwer
Esther Bijlo
Liset van Doorn
Marjory Haringa
Stijn van der Krogt
Pieter van der Meché
Carine van Oosteren
Mark van der Veen

Lay out

Esther Bijlo

Redactieadres

Rostra Economica
Kamer 2386
Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam
Telefoon: (020) 525 2497

Adreswijzigingen

Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam

Reacties en ingezonden stukken

De redactie stelt zich open voor
reacties en ingezonden stukken,
behoudt zich echter het
recht voor deze in te korten.

Foto's

voorpagina: Wouter Kleyn

Oplage

Rostra verschijnt 9x per jaar in een
oplage van 3800 ex.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar.
Opdrachten schriftelijk t.a.v.
de redactie.

Advertenties in dit nummer van

Van Dien & Co
Paardekooper & Hoffman
Price Waterhouse Nederland

Zet- en drukwerk:

Kaal Boek, (020) 26 29 08.

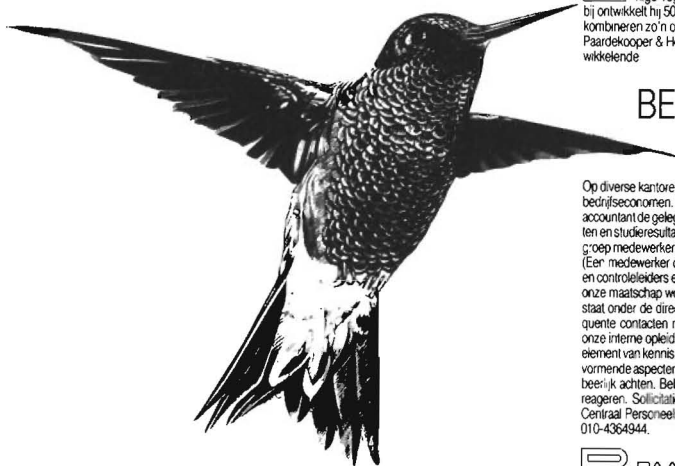
ISSN 0166 - 1485

Redactioneel

“Deetman ondermijnt vertrouwen in de rechtstaat” luidde de kop van een artikel op de opinipagina van NRC-Handelsblad van 15 maart. Eindelijk stond de enige juiste reactie op het met terugwerkende kracht invoeren van de beperking van de inschrijvingsduur zwart op wit in de krant. Helaas hebben weinig mensen die enige invloed op de totstandkoming van een wet kunnen uitoefenen deze mening gedeeld. Dat het kabinet rechtszekerheid minder belangrijk vindt dan bezuinigen is geen verrassing. Dat echter ook de Eerste en Tweede Kamer dit dubieuze wetsvoorstel hebben laten passeren is veel erger. Was het zomerreces de boosdoener of moeten we ons in gemoede afvragen waar de dames en heren kamerleden eigenlijk mee bezig zijn op het binnenhof. Het vertrouwen in de Nederlandse politiek wordt door dit soort beslissingen ernstig geschaad. Te meer daar het niet de enige uitglijder is.

Inhoud

- 4 **Interview**
Niet bang voor 1992
Liset van Doorn, Mark van der Veen
- 6 **Onderzoek**
Studiemotieven en studie-, beroeps-, en inkomensverwachtingen van economiestudenten
Hessel Oosterbeek
- 10 **Interview**
Een kwart eeuw achter de schermen van onze faculteit
Liset van Doorn
- 12 **Boekbespreking**
Springtij: herinneringen aan de jaren zestig
Maria Brouwer
- 13 **Albanië een eigenzinnige dwerg**
Thijs de Ruyter van Steveninck
- 16 **Interview**
Hoe internationaal is de Universiteit
Stijn van der Krogt
- 18 **Selectie in de praktijk**
Koos Boering
- 19 **Raadselachtig**
Dick Rüger

De kolibrie is wendbaar als 'n vlieg. Komt labelachtig snel op gang en ontwikkelt een hoge snelheid. En is daarnaast als een der weinige vogels in staat om volkomen stil te staan in de lucht. Daarbij ontwikkelt hij 50 tot 75 vleugelslagen per seconde. Weinig andere vogels combineren zo 'n onvoorstelbare stabiliteit met zoveel lenige wendbaarheid. Paardekooper & Hoffman zoekt contact met everwichtige, zichzelf snel ontwikkelende

BEDRIJFSECONOMEN (M/V)

Op diverse kantoren zijn functies vacant met interessante perspectieven voor bedrijfs economen. Het beleid van onze maatschap is zodanig dat assistent-accountant de gelegenheid wordt geboden op grond van persoonlijke kwaliteiten en studieresultaten door te groeien naar het hoogste niveau. Hierdoor is de groep medewerkers altijd klein geweest ten opzichte van het aantal vennoten. (Een medewerker op vier vennoten). Als gevolg hiervan hebben assistenten en controleleiders een gevarieerd en tamelijk zelfstandig takenpakket. Binnen onze maatschap wordt gewerkt met niet al te grote controle-teams. Het team staat onder de directe leiding van de verantwoordelijke vennoot, waarbij frequente contacten met de vennoot regel en geen uitzondering zijn. Binnen onze interne opleiding wordt naast het voor de dienstverlening noodzakelijke element van kennis ook in ruime mate aandacht besteed aan persoonlijkheidsvormende aspecten, die wij voor een goede uitoefening van het beroep onontbeerlijk achten. Belangstellenden nodigen wij uit schriftelijk of telefonisch te reageren. Sollicitatie-adres: Paardekooper & Hoffman Registeraccountants, Centraal Personeelsbureau, Calandsstraat 25, 3016 CA Rotterdam, telefoon 010-4364944.

P PAARDEKOOPER & HOFFMAN
REGISTRARACCOUNTANTS

DE PERFECTE BALANS...

De P&H-groep is een samenwerkingsverband van Paardekooper & Hoffman Registeraccountants, Paardekooper & Hoffman Belastingadviseurs en Kotterman Neurink & Co. Accountants-administratieconsulenten. Amsterdam / Apeldoorn / Bergen op Zoom / Breda / Culemborg / Eindhoven / Goor / Gouda / 's-Gravenhage / Haarlem / Heerlen / Hulst / Meppel / Oostburg / Roosendaal / Rotterdam / Rijssen / Terneuzen / Utrecht / Venlo / Zaandam.

Niet bang voor 1992

Er is al heel wat geschreven en gespeculeerd over de integratie van de markt in Europa 1992. Maar wat moeten we ons concreet voorstellen bij die integratie, wat verandert er en wat wordt de toekomstige positie van Nederland?

Deze vragen legden wij voor aan Professor Pelkmans, naar onze mening de deskundige op dit gebied.

Professor Pelkmans studeerde in 1975 af aan de Katholieke Universiteit van Brabant, in de richting Internationale Economische Betrekkingen, daarna studeerde hij aan de John Hopkins University in Bologna verder in deze richting. Momenteel is hij werkzaam bij het Europees Instituut voor Bedrijfsadministratie in Maastricht. Daarnaast is hij onafhankelijk lid van de SER en adviseur van de Europese Commissie (EC).

Sinds het Verdrag van Rome in 1958 is er in Europa een douane-unie. Wat is het verschil tussen deze douane-unie en Europa 1992?

"De douane-unie benadert bij lange na niet de integratie van de Europese markt. Er zijn weinig economen die uit de voeten kunnen met de vraag hoe de integratie uitwerkt op de markt, wat voor soort processen er in gang worden gezet, hoe de gedragingen van economische subjecten verandert. De douane-theorie staat mijlen ver af van wat er in de praktijk gebeurt. Het is wel nuttig om er kennis van te nemen om in eerste instantie de effecten te kwantificeren. De douane-unie bestaat uit twee elementen: geen interne tarieven en een gemeenschappelijk tarief naar buiten. Dat is een mager concept, het werkte goed in de jaren vijftig tijdens de wederopbouwfase. Het is ook een prima concept voor arme landen. Voor moderne economiën met alle regelgeving en allerlei andere vormen van protectionisme, 'non-tariff barriers', is het concept echter verouderd.

Sinds het Verdrag van Rome in 1958 is er in Europa een douane-unie. Wat is het verschil tussen deze douane-unie en Europa 1992?

"De douane-unie benadert bij lange na niet de integratie van de Europese markt. Er zijn weinig economen die uit de voeten kunnen met de vraag hoe de integratie uitwerkt op de markt, wat voor soort processen er in gang worden gezet, hoe de gedragingen van economische subjecten verandert. De douane-theorie staat mijlen ver af van wat er in de praktijk gebeurt. Het is wel nuttig om er kennis van te nemen om in eerste instantie de effecten te kwantificeren. De douane-unie bestaat uit twee elementen: geen interne tarieven en een gemeenschappelijk tarief naar buiten. Dat is een mager concept, het werkte goed in de jaren vijftig tijdens de wederopbouwfase. Het is ook een prima concept voor arme landen. Voor moderne economiën met alle regelgeving en allerlei andere vormen van

protectionisme, 'non-tariff barriers', is het concept echter verouderd.

Na 1957 is de intra-europese handel enorm toegenomen als gevolg van twee effecten: het trade-creation en het trade-diversion effect. Het eerste effect wordt bereikt door afbraak van de interne tarieven, het tweede door discriminatie van derde landen. Vooral trade-creation heeft in Europa een sterk effect gehad, trade-diversion is in de industriële handel bijna niet opgetreden doordat de externe tarieven steeds verlaagd werden. Wél in de landbouw en daar is het gruwelijk hard opgetreden omdat het buitentarief daar zeer hoog is.

Europa 1992 gaat veel verder. In het Witboek staat dat vanaf 1985 de laatste non-tarif barriers moeten verdwijnen en bovendien de diensten- en factormarkten geliberaliseerd moeten worden, met uitzondering van de arbeidsmarkt. Dat is de essentie van het Witboek".

Kunt U ons in het kort vertellen wat de belangrijkste gevolgen daarvan zullen zijn.

"Wij zijn nu in ontwikkeling naar één economie. Vanuit empirisch onderzoek weten we dat bij radicale vergroting van de markt de bedrijfsgrootte zal toenemen en de concentratiegraad op langere termijn gelijk zal blijven. De ontwikkeling van de bedrijfsgrootte was er ook al in de 60-er en 70-er jaren. In de auto-industrie waren er in 1958 42 bedrijven, nu zijn er nog maar 9 of 10 grote over. Dat is nog te veel, ik verwacht dat er in de komende jaren nog fusies zullen plaatsvinden. Die ontwikkeling is een gevolg van de concurrentie van Japan en de interne optimale bedrijfsgrootte. De optimale grootte is in een hoop takken van de industrie nog niet bereikt en daar zijn dus verdere aanpassingen mogelijk. Met prikkels van nog vrijere handel, het weghalen van de laatste handelsbelemmeringen, kan de vergroting van de bedrijfsgrootte in de industrie worden voortgezet.

Dat is één deel van het Cecchini-rapport. Een ander deel is dat we niet alleen naar de industriemarkten moeten kijken, maar ook naar de diensten. En in de dienstenmarkt ligt de zaak totaal anders. Daar is nog helemaal geen vrijhandel in Europa, want de diensten vallen niet onder de douane-unie. Dat wordt de grote klapper. Het komt neer op deregulering op nationaal niveau en regulering op Europees niveau. Die regulering leidt niet meer tot segmentatie en fragmentatie van de markt. De groeipotentie van 1992 komt voor een flink deel uit de dienstensector".

Leidt liberalisering niet ook tot monopolisatie?

"Dat gevaar is bij de oprichting van de E.G. al onderkend. De E.G. heeft een krachtig mededingingsbeleid. Er bestaan al oligopolies maar misbruik wordt actief vervolgd. Het is wel van groot belang dat met de toenemende concentratie in de produktsfeer het mededingingsbeleid verder geïntensiveerd wordt. Als ondernemingen met de regering samenspannen staan wij machteloos. Dat is bijvoorbeeld het geval in de suikerindustrie. Wat daar gebeurt is een grove schande. In de suikerfabricage is de concentratie enorm hoog, er is een gigantisch kartel dat vraagt aan de regering of ze de suiker uit Suriname, die voor een kwart van de prijs geleverd zou kunnen worden, buiten de deur willen houden. De dienstenmarkt is nog niet zover geïntegreerd als de produktenmarkt, het is inderdaad zeer belangrijk dat het mededingingsbeleid ook daar strikt toegepast gaat worden."

In de zestiger en zeventiger jaren konden structurele veranderingen vrij soepel verlopen omdat de economie gezond was. Zullen de aanpassingsprocessen van de interne markt nu niet veel moeilijker verlopen?

"Ja, de groei is niet hoog. In alle landen, alhoewel er onderling belangrijke verschillen zijn, is er hoge werkloosheid. De groei is laag, nul en zelfs negatief geweest in de tachtiger jaren. Als je naar die cijfers kijkt is het economisch klimaat voor aanpassingsprocessen niet geweldig gunstig. Maar je moet het klimaat ook psychologisch bekijken. In het algemeen verzetten de vakbonden zich helemaal niet tegen 1992. Ook zij zien dat de Europese economie te rigide is geworden, dat er onnodige belemmeringen zijn. De aanpassingsprocessen kunnen met begeleiding langzamer verlopen dan de markt zou opleggen, daarom staan ook de vakbonden achter de maatregelen van het Witboek.

De flexibilisering van de Europese economie moet op drie niveau's plaatsvinden. In de eerste plaats moet het bedrijfsleven flexibiliseren. De sociale partners zullen allerlei verworven rechten opnieuw ter discussie moeten stellen. Er zijn een heleboel verworven rechten waarvan iedereen privé zegt dat ze waanzinnig, ergerlijk, niet nodig en niet efficiënt zijn, maar die toch op officieel niveau niet aan te kaarten zijn. Waarom moeten leraren een studiedag onder schooltijd hebben terwijl ze elf weken vakantie krijgen? Zo stikt het van talloze rigiditeiten die de economie minder laten produceren dan die kan. Deze rechten kunnen worden afgeschaft zonder dat de fundamentele sociale rechten zoals pensioen, ziektekostenverzekering, een redelijke werkloosheidsvoorziening en bijvoorbeeld WAO worden aangetast. Ten tweede is er op nationaal niveau veel mogelijk. Ook bij de sociale stelsels kunnen allerlei kleine excessen verdwijnen zonder de fundamentele rechten te raken. Ik zal er niet voor pleiten om de WAO van 70% naar 65% van het laagste salaris te brengen. Daar zit het hem niet in. Een werkloosheidsvoorziening moet goed zijn, maar redelijke sollicitatiedwang en omscholingsdwang zijn een normaal recht van de maatschappij die de werkloze moet onderhouden. Dit is een micro verhaal. De werkloosheid zal hierdoor voor een klein deel direct verdwijnen. Veel belangrijker is dat hierdoor het groei-vermogen van de economie groter wordt en dat zal een groot effect hebben op de werkloosheid op macro-niveau.

Op EG-niveau is het antwoord op het probleem van het concurrentievermogen en groeivermogen '1992' geweest. 1992 is qua doelstellingen verbonden met de andere niveaus, maar het is niet zo dat 1992 alle problemen oplost."

Moet het sociaal voorzieningsniveau omlaag in Nederland?

"Als we het hebben over de sociale dimensie van de interne markt, dan moeten we eerst kijken naar de effecten voor de werknemers.

Ten eerste moeten de arbeidsmarkten communicerende vaten worden. Het minimum loon ligt hier hoger dan het modale loon in Portugal. Een werkloosheidsuitkering hier is zelfs hoger dan het loon van een redelijk hoge ambtenaar in Portugal. Dat vraagt natuurlijk om moeilijkheden. Een andere moeilijkheid is dat er bijvoorbeeld grote verschillen zijn tussen hoe de CAO's worden afgesloten. In sommige landen bestaan helemaal geen nationale CAO's, maar slechts contracten per bedrijf. Het is ook niet overal zo dat CAO's voor alle werknemers bindend zijn.

gering en zal na 1992 niet veel groter zijn. Indirect communiceren de arbeidsmarkten via de productmarkten en de mobiliteit van bedrijven. Bedrijven met traditionele producten, waarbij de loonkosten relatief hoog zijn, zullen de neiging hebben om naar het Zuiden te trekken. Dit zet in die sectoren in het Noorden de lonen onder druk terwijl in het Zuiden diezelfde sectoren de lonen op zullen trekken. Op langere termijn zullen de beloningen en daarmee de sociale voorzieningen convergeren."

Wat is het comparatieve voordeel voor Nederland?

"Gelukkig hebben we in Nederland vrijwel geen traditionele industrie meer. In de tijd dat het goed ging hebben we bepaalde bedrijfstakken afgestoten, zoals bijvoorbeeld de textielindustrie en de steenkoolmijnen.

Een werkloosheidsvoorziening moet goed zijn, maar redelijke sollicitatiedwang en omscholingsdwang zijn een normaal recht van de maatschappij.

Door dit soort grote verschillen is het moeilijk om de arbeidsmarkt te integreren. De verschillen zijn diep geworteld. Werknemers hebben vaak intensief gestreden voor hun verworven rechten. Ook voor het Europees Vakverbond is het niet aantrekkelijk om de arbeidsmarkten te laten communiceren.

Een tweede deel van de sociale dimensie zijn de sociale verzekeringsstelsels. Dat is niet een arbeidsmarktprobleem maar een overheidsprobleem. Er is natuurlijk wél een directe verbinding met hoe de arbeidsmarkt functioneert.

Convergentie van beloningen zou een absolute ramp betekenen voor Spanje, Portugal en Griekenland. De lage lonen daar houden verband met een lage productiviteit. Als door convergentie de lonen sneller zouden stijgen dan de productiviteitstoename dan ontstaat werkloosheid of ze verliezen hun concurrentiepositie of de wisselkoers moet omlaag. In dit laatste geval komt het EMS in de knel. Het is dus helemaal niet verstandig om de arbeidsmarkten te integreren, tenzij we dat doen zonder de beloningen te laten convergeren, maar dan moeten de vakbonden daar niet op aandringen.

De arbeidsmarkten communiceren rechtstreeks via de mobiliteit van de werknemers. Die mobiliteit is in Europa zeer

Engeland, Frankrijk en Italië zullen zich verdergaand moeten aanpassen omdat daar de traditionele sectoren nog wel een groot deel uitmaken van de economie. Nederland heeft wat dat betreft een voorsprong. Verder zijn wij goed in het bedenken en maken van geavanceerde producten en in het combineren van hard en soft ware."

De ligging van Nederland is altijd erg gunstig geweest. Wordt die positie bedreigt door de Kanaaltunnel en de concentratie van economische activiteiten in het midden van Europa?

"Dat is onzin. Het zijn angstverhalen en verhalen van mensen die daar hun voordeel mee willen doen. Door verhalen over een trek naar het Zuiden kan je mevrouw Smit-Kroes onder druk zetten om de infrastructuur te verbeteren.

In een analogie-redenering kunnen we kijken naar de Verenigde Staten. Als we de verhalen moeten geloven dan zou het economisch centrum van de VS in het midden moeten liggen. Maar daar is helemaal niets, daar wil geen hond wonen. Het centrum van de VS is de periferie, aan de westkust en aan de oostkust. Hier klopt het verhaal dus niet.

vervolg op pagina 11

Studiemotieven en studie-, beroeps- en inkomensverwachtingen van economie-studenten

Het Nederlandse stelsel van hoger onderwijs kenmerkt zich door een internationaal gezien hoog percentage studie-uitval. Het is aannemelijk dat studie-uitval zowel individueel als maatschappelijk verliezen met zich meebrengt. Daarom doet de heer Oosterbeek, werkzaam bij de vakgroep micro-economie, onderzoek naar de oorzaken van studie-uitval. In dit artikel doet hij verslag van de eerste resultaten van dit onderzoek.

Om inzicht te verkrijgen in de oorzaken van studie-uitval lijkt de meest aangewezen weg om studenten reeds bij het begin van de studie te ondervragen en daarna hun studievoortgang te volgen. Achteraf kan dan worden nagegaan of er een verband bestaat tussen het wel of niet voltooiën van de opleiding en factoren als studiemotieven, studieverwachtingen, achtergrondkenmerken en dergelijke. Met de verzameling van zo'n gegevensbestand is in het eerste trimester van het studiejaar 1987/88 een aanvang gemaakt door de eerstejaars economie-studenten van de UvA een uitgebreide vragenlijst voor te leggen met daarin vragen over studiemotieven, studieverwachtingen, beroeps- en inkomensverwachtingen. Door ook aan de studenten toestemming te vragen om hun studievoortgang, zoals geregistreerd in de onderwijsadministratie, te volgen, kan voor de studenten die daarmee instemden een koppeling worden gemaakt tussen enquêtegegevens en studievoortgang. In totaal hebben 302 dagstudenten op de enquête gereageerd, dit leverde 291 enquêtes op die geschikt waren voor verwerking. Een enigszins aangepaste versie van de enquête die de dagstudenten ontvingen, is uitgezet onder de eerstejaars economie-studenten die de deeltijdopleiding volgen. 53 deeltijdstudenten reageerden op de enquête, hetgeen 50 bruikbare formulieren opleverde.

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. Eerst wordt ingegaan op de motieven om economie op de UvA te gaan studeren en op de informatie waarop deze keuze is gebaseerd. Daarna komen studiegedrag en studieverwachtingen aan bod. Dit wordt gevolgd door gegevens over beroeps- en inkomensverwachtingen. Tot slot van deze bijdrage worden de belangrijkste conclusies op een rijtje gezet. Omdat dagstudenten en avondstudenten duidelijk verschillende groepen zijn, worden de resultaten

voor beide groepen afzonderlijk vermeld. De inhoud van dit stuk bestaat voor het grootste deel uit cijfers. Omdat het door een econoom is geschreven, over economen gaat en in de eerste plaats voor economen is bestemd, en omdat naar mijn idee economen gemeenschappelijk hebben dat ze in cijfers zijn geïnteresseerd, lijkt dat hier geen bezwaar.

dom van een aantal motieven aan te geven of deze bij de keuze om economie te gaan studeren belangrijk zijn geweest. Tabel 3 brengt in beeld voor welk percentage van de dag- resp. avondstudenten dat voor de verschillende motieven het geval was. Voor de dagstudenten is daarbij een uitsplitsing gemaakt naar de drie afstudeer-richtingen die het meest worden genoemd

Tabel 3: Het belang van motieven bij de keuze van de economiestudie (percentages waarvoor motief belangrijk was)

studierichting	algemene economie	voltijd		deeltijd
		bedrijfs economie	bedrijfs kunde	
motief:				
hoogte inkomen	34,9	69,7	67,1	50
kans op werk	81,4	94,3	96,6	34
capaciteiten	83,7	91,0	90,8	78
kosten opleiding	2,3	4,2	11,4	8
zelfontplooiing	70,5	59,8	64,4	94
inhoud studie	92,8	85,6	85,4	90
informatie over studie	48,8	46,7	42,1	34
moeilijkheidsgraad	38,6	24,6	19,3	26
studieduur	20,5	19,7	17,1	20

Studie motieven en informatie

Op de vraag of economie de studierichting van de eerste keuze is, antwoordt bijna 20% van de dagstudenten dat dat niet het geval is. Van dit percentage geeft 77% op dat bedrijfskunde de studie van de eerste keuze is. Opvallend is dat slechts de helft van deze groep zegt zeker of tamelijk zeker te zijn dat hij of zij de bedrijfskundige afstudeer-richting zal kiezen.

Aan de studenten is vervolgens gevraagd

bij de vraag welke richting men denkt te kiezen.

Voor bijna alle dagstudenten geldt dat de kans op werk, de eigen capaciteiten en de inhoud van de studie belangrijk zijn geweest bij de keuze van de studie economie. Vaak worden ook genoemd de mogelijkheid van zelfontplooiing en de hoogte van het inkomen. Opvallend, maar niet onverwacht, daarbij is dat de dagstudenten die denken algemene economie als afstudeer-

richting te kiezen, dit inkomensmotief veel minder vaak noemen. Weinig belang wordt gehecht aan kostencomponenten van de studie, de kosten en de studieduur. Dat aspirant-bedrijfskundigen wat vaker het kostenmotief opvoeren ligt waarschijnlijk aan de duurdere alternatieven die in deze richting voor handen zijn. Avondstudenten noemen wat minder vaak het inkomen, de kans op werk en de eigen capaciteiten belangrijk, vaker daarentegen wordt de mogelijkheid van zelfontplooiing belangrijk gevonden. Als motief konden avondstudenten ook de mogelijkheid om in hun werk vooruit te komen opgeven, 84% vindt dit motief belangrijk.

Dat men juist de UvA als instelling heeft gekozen om economie te studeren wordt voor de dagstudenten vooral veroorzaakt doordat Amsterdam zo'n leuke stad is (voor 78% van de respondenten belangrijk) en door de afstand tussen de UvA en de (ouderlijke) woonplaats (57,3% belangrijk). Weinig worden door dagstudenten genoemd de goede naam van de faculteit (15%) en aanraden door anderen (18,4%). Voor slechts weinig avondstudenten speelt het feit dat Amsterdam een leuke stad is een rol (16%). Wel zijn voor velen van belang de afstanden tussen de UvA en werk (74%) en UvA en huis (54%).

Om na te gaan wat de alternatieven zijn voor het (in deeltijd) studeren van economie, is de vraag gesteld wat men zou doen als het, bijvoorbeeld als gevolg van een numerus fixus, niet mogelijk zou zijn economie te studeren. Ruim 80% van de dagstudenten geeft op in dat geval een andere studierichting te zullen volgen. Bedrijfskunde (26%), rechten (19%), heao (11%), sociale wetenschappen (10%), letteren (10%) en exacte vakken (10%) zijn in deze volgorde de meest genoemde alternatieven. 13% van de respondenten geeft op te gaan werken indien het studeren van economie niet mogelijk is. Aan de avondstudenten is gevraagd wat zij zouden doen indien het niet mogelijk is om in deeltijd economie te studeren. 22% zou geen andere opleiding gaan volgen, 8% zou in voltijd economie gaan studeren. De overigen zouden een andere deeltijdstudie volgen.

Het is aannemelijk dat een belangrijke oorzaak van studie-uitval is dat men onvoldoende op de hoogte is van hetgeen de studie inhoudt en wat men met de studie kan. Om deze reden zijn in de enquête vragen opgenomen over de wijze waarop men informatie heeft verzameld en of men vindt op het moment van studiekeuze over voldoende informatie te hebben beschikt. 63% van de dagstudenten heeft, alvorens economie te kiezen informatie opgevraagd over andere studies, 50% heeft informatie ingewonnen over andere economische fa-

culteiten. Respectievelijk 43% en 35% heeft met de schooldecaan, de economie-leraar op de middelbare school, over de studiekeuze gesproken. Als bronnen van informatie hebben weinig dagstudenten gebruik gemaakt van de voorlichtingsdag van de UvA (27%), een beroeps- of studiekeuzebureau (13%) en de voorlichtingsdag van de economische faculteit (8%). Avondstudenten wijken bij het verzamelen van informatie alleen af wat aangaat het opvragen van informatie over andere studies, slechts 34% heeft dat wel gedaan.

Indien er broers en/of zussen aanwezig zijn die een hogere beroepsopleiding of een wetenschappelijke opleiding volgen of hebben gevolgd, heeft 17% van de dagstudenten daarmee nooit over de studiekeuze gesproken, en 55% soms. Van de mogelijkheid om met de ouders over de studiekeuze te spreken werd meer gebruikt gemaakt (51% vaak, 41% soms). De meeste studenten menen dat zij op het moment van studiekeuze over voldoende informatie beschikken over de kansen op werk met en zonder studie, de inkomens met en zonder studie en de kosten van de opleiding.

Studiegedrag en studieverwachtingen

De enquête is verspreid tijdens de tweede helft van het eerste trimester van het lopende studiejaar. Doordat de colleges toen al enige tijd aan de gang waren konden vragen worden gesteld over het studiegedrag tijdens die eerste periode. Er werd gevraagd naar de frequentie van het volgen van (hoor- en werk-) colleges, en van de voorbereiding daarvan. In onderstaande tabel is de informatie hierover samengevat.

volgen van colleges, 7,5 uur per week aan het voorbereiden ervan, en 6,5 uur aan het bestuderen van overige stof. Daarbij moet worden bedacht dat het merendeel van de studenten de enquête voor aanvang van de eerste tentamenperiode heeft ingevuld. Uit tabel 4 kunnen we ook aflezen dat avondstudenten de colleges vaker bezoeken en deze ook vaker voorbereiden. Gemiddeld besteedt een avondstudent wekelijks 5,1 uur aan het volgen van colleges, 3,5 uur aan het voorbereiden ervan en 5,8 uur aan de bestudering van overige stof. De totale tijdsbesteding aan studie komt daarmee voor de gemiddelde avondstudent op 14,4 uur per week, tegenover de gemiddelde dagstudent 24,6 uur.

De gegevens over studie-inspanning kunnen nader worden geanalyseerd door ze te plaatsen in het kader van de neoklassieke produktietheorie. Deze theorie kan als volgt op het onderwijs-leerproces worden toegepast. Voor de produktie van leerprestaties kunnen studenten verschillende produktiefactoren aanwenden. Belangrijke produktiefactoren zijn tijd en capaciteiten. De tijdsaanwending kan worden verdeeld over het volgen van colleges (instructie) en het voorbereiden van colleges en het bestuderen van overige stof (zelfstudie). De vraag is nu of deze verschillende tijdsbestedingen elkaars complementen of substituten zijn. Bij gelijk produktieniveau en gelijke inzet van overige produktiefactoren zijn het substituten als er een negatief verband tussen beide bestaat. Met de enquêtegegevens kan de perceptie die studenten daarvan hebben worden getoetst door schatting van de vergelijking¹:

Tabel 4: Frequenties van volgen en voorbereiden van colleges

	volgen		deeltijd	voorbereiden		deeltijd
	voltijd	werk		voltijd	werk	
(vrijwel) altijd	50,2	62,5	78	32,1	43,6	51
vaak	30,6	23,0	14	a	a	a
soms	13,7	11,3	6	47,2	41,2	39
(bijna) nooit	5,5	3,1	2	20,0	15,1	10

a) geen antwoordcategorie voor deze vraag

Het studiegedrag van het merendeel van de studenten bestaat meer uit het volgen van colleges, dan uit het voorbereiden daarvan. Dat blijkt ook uit de verdeling over verschillende activiteiten van de tijd die studenten aan de studie besteden. Uitgedrukt in uren tijdsbesteding wordt gemiddeld 10,6 uur per week besteed aan het

$$TI = a + b.TZ + c.CEC + d.CEX + e.P + u \quad (1)$$

waarbij:

TI = tijd besteed aan instructie, hier gemeten als gevolgde uren college per week;

ONDERZOEK

TZ = tijd besteed aan zelfstudie, hier gemeten als uren voorbereiding college en overige stof per week;
 CEC = capaciteit economie, hier gemeten als driewaardige variabele, 1 = matig, 2 = redelijk, 3 = goed²;
 CEX = capaciteit exacte vakken²;
 P = produktie, hier gemeten als 24 minus de verwachte duur propedeuse in maanden;
 u = een storingsterm.

Schatting van vergelijking (1) volgens de methode van de gewone kleinste kwadraten, geeft, voor dag- en avondstudenten te zamen, het volgende resultaat (t-waarden tussen haakjes):

$$TI = 7,64 + 0,13 \cdot TZ - 0,50 \cdot CEC - 0,01 \cdot CEX + 0,19 \cdot P \quad R^2 = 0,13$$

(7,0) (5,2) (1,3) (0,0) (4,1)

Op een hoog niveau van betrouwbaarheid is er sprake van een positieve samenhang tussen de hoeveelheden tijd die worden besteed aan instructie en zelfstudie, beide inputs worden door studenten als complementair gezien. De negatieve, maar niet significante, tekens van de capaciteitsmaatstaven duiden erop dat een geringer geachte aanleg wordt gecompenseerd door een hogere tijdsinzet. De samenhang tussen de aan het volgen van instructie bestede tijd en de verwachte produktie, in termen van studeersnelheid, is positief en significant.

Bijna 50% van de dagstudenten zegt buiten de verplichte literatuur en de krant wel eens lectuur op economisch gebied te lezen, voor avondstudenten ligt dit percentage op 78%. De tijdsbesteding van de studenten die ook andere niet verplichte economische literatuur lezen wijkt overigens vrijwel niet af van degenen die dat niet doen.

16% van de dagstudenten vindt de economie-studie (op het moment van beantwoording) moeilijker dan verwacht, 12% makkelijker. Voor de meerderheid sluit de moeilijkheidsgraad van de studie aan bij hetgeen werd verwacht. Voor de avondstudenten zijn de overeenkomstige percentages 8 en 6.

Gevraagd naar het contact met medestudenten antwoordde ruim 70% daar tevreden over te zijn. Daarbij is er vrijwel geen verschil tussen studenten die wel hebben deelgenomen aan de introductieweek en degenen die dat niet hebben gedaan. Evenmin is er verschil tussen de groep die lid is van een studentengezelligheidsvereniging en zij die dat niet zijn. Ook is er hier vrijwel geen verschil tussen dag- en avondstudenten.

Aan de dagstudenten is gevraagd hoe lang zij verwachten over de studie te doen en welke kansen zij zichzelf geven om (1) de propedeuse in een jaar te halen, (2) de propedeuse in twee jaar te voltooien, en (3) het doctoraal diploma te behalen. Gemiddeld verwacht men veertien maanden over de propedeuse te doen, en vijf jaar over de gehele studie. De kans die men zichzelf geeft om de propedeuse in een jaar te voltooien ligt gemiddeld op 61%. Om de propedeuse binnen de maximale termijn van twee jaar te behalen geeft men zich gemiddeld een kans van 88%. Gemiddeld geeft men zich een kans van 70% om het doctoraal diploma te behalen. Deze kans ligt boven het gemiddeld slaagpercentage van deze faculteit dat in de buurt van de 50% ligt. Wellicht wordt dit veroorzaakt door het niet of ondervertegenwoordigd zijn in de enquête van de studenten die reeds in de eerste maanden de studie staken. Een andere verklaring is dat men gemiddeld de eigen kansen overschat. Gemiddeld verwachten avondstudenten 19 maanden over de propedeuse te doen en zeven en een half jaar over de gehele studie. Gemiddeld geven avondstudenten zich (1) een kans van 80% om de propedeuse binnen de genormeerde duur van twee jaar te behalen, (2) een kans van 89% om de propedeuse uiteindelijk te behalen, en (3) een kans van 60% om het doctoraal diploma te behalen.

$$+ 3,34 \cdot CEX + 3,42 \cdot M$$

(1,8) (1,0)

$$R^2 = 0,10$$

$$Pr(P2) = 60,07 + 0,06 \cdot TT + 7,23 \cdot CEC$$

(11,9) (0,8) (4,9)

$$+ 2,24 \cdot CEX + 3,22 \cdot M$$

(2,2) (1,7)

$$R^2 = 0,11$$

$$Pr(D) = 38,21 + 0,13 \cdot TT + 8,31 \cdot CEC$$

(4,9) (1,1) (3,7)

$$+ 1,49 \cdot CEX + 3,40 \cdot M$$

(1,0) (1,2)

$$R^2 = 0,05$$

Daarbij zijn Pr(P1), Pr(P2) en Pr(D) respectievelijk de kansen die de studenten zichzelf geven om de propedeuse in een jaar te behalen. TT staat voor de totale tijd in uren die gemiddeld per week besteed wordt aan studie en M is een indicator voor de motivatie om economie te studeren, M=1 als economie de studie van de eerste keuze was, en M=2 indien dat niet het geval was. Naarmate men de eigen capaciteiten op het terrein van economie hoger inschat, geeft men zichzelf significant hogere kansen. Grotere capaciteiten op het gebied van exacte vakken heeft alleen een significant positieve samenhang met de

Tabel 5: Verwachte afstudeerrichting en zekerheid van keuze (absolute aantallen)

	absoluut zeker	tamelijk zeker	weet eigen-onzeker lijk nog niet		som
algemene economie	5	20	14	5	44
bedrijfseconomie	9	65	25	23	122
bestuurlijke info	2	2	3	2	9
bedrijfskunde	6	57	18	10	91
ruimtelijke eco	1	3	3	1	8
fiscale economie	2	2	1	2	7
som	25	149	64	43	281

De verwachting is dat studenten een hogere kans hebben om te slagen naarmate ze meer aanleg hebben, gemotiveerder zijn en meer tijd aan de studie besteden. Het is interessant om na te gaan of deze relaties ook opgaan bij het bepalen van de eigen slaagkansen. Daartoe zijn voor de dagstudenten, met de methode van de kleinste kwadraten³, de volgende vergelijkingen geschat.

$$Pr(P1) = 11,66 + 0,32 \cdot TT + 12,21 \cdot CEC$$

(1,3) (2,2) (4,6)

kans om de propedeuse uiteindelijk te behalen. De aan studie bestede tijd heeft alleen een significant positieve invloed op de kans die men zichzelf geeft om de propedeuse in een jaar te voltooien, en niet op de kansen om de propedeuse uiteindelijk te voltooien en om het doctoraal te behalen. Op zichzelf is dit een aannemelijk resultaat. De indicator voor motivatie heeft, hoewel niet significant, een ander teken dan men zou verwachten.

De verdeling over de afstudeerrichting die

men denkt te kiezen ziet er voor dagstudenten als volgt uit, daarbij is een onderscheid gemaakt naar de mate waarin men zeker is deze keuze te zullen maken.

Uit dit overzicht komt duidelijk naar voren dat de meerderheid van de eerstejaars dagstudenten absoluut tot tamelijk zeker weet welke afstudeerrichting zij denken te kiezen. De keuze valt vooral op de richtingen bedrijfseconomie en bedrijfskunde. Van de 50 avondstudenten die de enquête hebben ingevuld, verwachten er 22 bedrijfseconomie als afstudeerrichting te kiezen, elf bedrijfskunde, zeven algemene economie, zes bestuurlijke informatiekunde en drie fiscale economie.

Beroeps- en inkomensverwachtingen

Aan de studenten is een lijst van acht beroepen voorgelegd, met daarbij de vraag het beroep dat het meest wordt geambieerd aan te kruisen. Drie van de genoemde beroepen waren leidinggevende of uitvoerende functie bij (1) multinational, (2) in eigen bedrijf, (3) elders in bedrijfsleven. Omdat velen meer dan één van deze drie beroepen aankruisten, zijn zij teruggebracht tot de categorie leidinggevende of uitvoerende functie in het bedrijfsleven. Dit levert het volgende beeld op. 220 van de 270 dagstudenten die deze vraag beantwoordden ambiëren het meest een leidinggevende of uitvoerende functie in het bedrijfsleven. 22 dagstudenten ambiëren een adviserende functie in het bedrijfsleven. 28 willen het liefst een baan bij een overheidsinstelling, waarvan 10 leidinggevend of uitvoerend, 12 adviserend, 1 in het voortgezet onderwijs en 5 als wetenschappelijk onderzoeker. Gelet op de afstudeerrichting die men verwacht te kiezen blijkt dat van de 28 dagstudenten die de status van ambtenaar ambiëren er 19 afkomstig zijn uit de groep van aspirant algemeen economen. Van de 50 avondstudenten ambiëren er 36 een leidinggevende en zeven een adviserende baan in het bedrijfsleven.

Over de kansen op werk wordt over het algemeen optimistisch gedacht. Gemiddeld geven de dagstudenten zich een kans van 70% om drie maanden na voltooiing van de economie opleiding een baan te hebben gevonden. Zonder voltioide economie opleiding is dit percentage 67.

Zowel het aanvangsloon dat men met een afgeronde economie studie verwacht te kunnen verdienen, als de gemiddelde jaarlijkse stijging van dat loon loopt sterk uiteen tussen de verwachte afstudeerrichtingen. Gemiddeld denken aspirant bedrijfsconomen en bedrijfskundigen met een netto aanvangsloon van *f.* 2924,- respectievelijk *f.* 2916,- per maand naar huis te gaan. Bij aspirant algemeen economen ligt dit

bedrag *f.* 500,- lager. De verwachte gemiddelde jaarlijkse loonstijgingen zijn voor deze drie groepen gemiddeld resp. 16,1%, 13% en 10%. De genoemde bedragen en percentages liggen alle op een niveau ver boven hetgeen reeds afgestudeerden thans realiseren. Avondstudenten verwachten na afronding van de economiestudie gemiddeld een netto aanvangsloon van *f.* 3219,- per maand, de avondstudenten die een betaalde baan hebben en hun inkomen hebben opgegeven, verdienen momenteel gemiddeld *f.* 2400,- netto per maand.

Individuele verschillen in beloning worden veelal toegeschreven aan factoren als leeftijd, capaciteiten, relaties, ouderlijk milieu en opleiding. Ook hier kunnen we nagaan in hoeverre deze factoren bij het tot stand komen van de verwachtingen die men heeft, een rol spelen. Hiertoe is voor de deelpopulatie van studenten die algemene economie, bedrijfseconomie of bedrijfskunde als afstudeerrichting verwachten te kiezen, met de kleinste kwadratenmethode de volgende vergelijking geschat⁴:

$$\begin{aligned}
 Y = & 4803 - 96,51 \cdot LFT - 74,01 \cdot CEC + \\
 & (4,4) \quad (2,5) \quad (0,5) \\
 & 68,66 \cdot CEX - 36,32 \cdot CET + \\
 & (0,6) \quad (0,3) \\
 & 122,38 \cdot EF - 196,15 \cdot EM + \\
 & (1,3) \quad (1,8) \\
 & 363,47 \cdot DB - 245,00 \cdot DS \\
 & (1,7) \quad (1,2)
 \end{aligned}$$

$$R^2 = 0,03$$

Hierin is *Y* het verwachte aanvangssalaris na afronding van de economiestudie, *LFT* de leeftijd bij aanvang van de studie in jaren, *CET* de capaciteit voor het vakkencluster talen, *EF* de opleiding van de vader, *EM* de opleiding van de moeder, *DB* een dummy voor studierichting (*DB*=0 indien algemene economie de verwachte afstudeerrichting is, *DB*=1 als men verwacht bedrijfseconomie/-kunde te kiezen), *DS* is een dummy voor geslacht (*DS*=0 voor mannen en *DS*=1 voor vrouwen). Hieruit blijkt dat van de verklarende variabelen alleen leeftijd een significante invloed heeft op het verwachte aanvangssalaris na de economiestudie. De betreffende coëfficiënt heeft echter niet het theoretisch verwachte teken. Gezien echter de reeds genoemde overschatting van het aanvangssalaris, kan men eenvoudig andersom redeneren en zeggen dat deze overschatting afneemt naarmate men ouder is. Niet significant, maar wel het theoretisch verwachte teken hebben de dummies voor verwachte afstudeerrichting en geslacht en de opleiding van de vader.

Conclusies

De bovenstaande getallenparade is vooral de cijfermatige bevestiging van veel dat men al wist of dat al werd vermoed. Voor de meeste studenten zijn de kansen op werk, de eigen capaciteiten en de inhoud van de studie belangrijke motieven bij de keuze van de studie economie. In iets mindere mate geldt dat voor de hoogte van het toekomstig inkomen en de mogelijkheid van zelfontplooiing. Veel dagstudenten hebben hun oog op de UvA laten vallen omdat Amsterdam zo'n leuke stad is. Voor veel avondstudenten is de ligging van de UvA ten opzichte van werk en/of huis belangrijk.

Vergelijken we de uitkomsten inzake studiemotieven en verwachte inkomens met gegevens die De Grip (1984) in 1984 heeft verzameld onder economie studenten aan de VU, dan blijkt dat de frequentie waarin de verschillende motieven belangrijk worden gevonden slechts weinig verschillen. Wel veel verschillen de hoogten van de netto aanvangssalarissen. VU-bedrijfseconomen in 1984: 2321 tegenover UvA-bedrijfseconomen 1987: 2924; VU-algemeen economen in 1984: 2173, UvA-algemeen economen 1987: 2421.

Opmerkelijk zijn de hoge kansen die de studenten zichzelf gemiddeld geven om propedeuse en doctoraal te behalen. In het licht van gerealiseerde slaagpercentages voor dag- en avondstudenten van 50% resp. 40%, zijn de kanspercentages die hiervoor zijn weergegeven bepaald optimistisch te noemen. Deze verwachte kansen blijken samen te hangen met de capaciteiten die de studenten zichzelf toedichten op de gebieden economie en wiskunde en voorzover het de kans om de propedeuse in een jaar te voltooiën aangaat, met de tijd die men aan de studie besteedt. Opvallend zijn voorts de verschillen tussen dagstudenten en avondstudenten wat betreft studiemotieven en studiegedrag, en tussen aspirant algemeen economen en aspirant bedrijfsconomen/-kundigen wat betreft studiemotieven en inkomensverwachtingen.

Het onderzoek waar de enquête deel van uitmaakt is in de eerste plaats gericht op een nadere analyse van het verschijnsel studie-uitval. Op zichzelf zeggen de verzamelde gegevens hier nog niets over. Deze gegevens worden daarvoor pas van belang wanneer ze gekoppeld worden aan gegevens over de studievoortgang van de studenten. In dat opzicht is het vermeldenswaard dat maar een beperkt deel (ruim 10%) van de studenten er bezwaar tegen heeft als de gegevens uit de enquête worden gekoppeld aan gegevens over studie-

vervolg op pagina 15

Een kwart eeuw achter de schermen van onze faculteit

Mevrouw van Ommeren is vijftientig jaar hoofd administratie van onze faculteit geweest. Afgelopen jaar nam ze afscheid om van haar welverdiende pensioen te kunnen gaan genieten. In die vijftientig jaar heeft ze natuurlijk het een en ander meegemaakt. In dit interview proberen we de belangrijkste verschillen tussen de faculteit van toen en nu op een rijtje te zetten.

Mevrouw van Ommeren is een rustige, charmante vrouw. Ik zocht haar op in haar flat in de Bijlmer waar ze, ondanks het slechte image dat de Bijlmer nu eenmaal heeft, heerlijk woont.

Wat heeft U gedaan vóórdat U op onze faculteit kwam als hoofd administratie?

'Na de handelsschool heb ik zes en een half jaar gewerkt bij de KLM. Eerst als stewardess, later bij het psychologisch bureau. Mijn stewardessstijd was heel leuk. Ik wilde altijd veel reizen en dat heb ik dan ook gedaan bij de KLM. In het begin vloog ik nog in een oude Dakota met twintig passagiers, als enige stewardess. We bleven vaak dagen aan de grond in het buitenland dus ik heb nog veel gezien ook.'

Wat trof U aan toen U vijftientig jaar geleden bij onze faculteit binnenkwam?

'Ik moet zeggen dat dat voor mij een hele vreemde ervaring was. De toenmalige hoogleraren vormden een soort bolwerk waar niemand tussenkwam. Er was heel weinig geregeld, er was geen secretaresse, geen studie-adviseur, geen onderwijscommissie. De hoogleraren beslisten alles achter gesloten deuren, ze wilden geen secretaresse want dat was een pottekijkster. Eén hoogleraar was voorzitter en een andere was secretaris. Er was absoluut geen inspraak door anderen bij die besluitvorming, laat staan dat er kritiek uitgeoefend kon worden.

Het was ook een echte mannengemeenschap, voor zover ik mij kan herinneren waren er geen vrouwelijke docenten. Mijn voorganger sprak ook altijd over die 'kerels', dat nam ik gewoon over. We zaten toen ook nog op de zolder van de Oudemanshuispoort. Die zolder had hele hoge ramen, je kon er niet door naar buiten kijken. De ramen kwamen uit op de tuin van het Binnengasthuis. Als de keuken van het ziekenhuis in werking werd gezet werden we vergast op de meest onaangename geuren.

De accommodatie was erg gebrekkig. Er was een studiezaaltje ingericht voor studenten die thuis niet konden studeren. Het vervelende was dat er 'corpsballen' waren, studenten die de boel kwamen verstoren. Ze hielden totaal geen rekening met de andere studenten uit minder welgestelde milieus, met hun huisvestingsproblemen. Daar was die studiezaal eigenlijk voor bestemd. Die 'corpsballen' waren in het begin duidelijk in de meerderheid. Langzaam veranderde dat echter, het werd dan ook steeds stiller op die studiezaal.

De hoogleraren hadden ook geen eigen kamer, dat werd ook niet op prijs gesteld. Na de colleges gingen ze naar huis. Er was een spreekkamer waar ze iedere week spreekuur hielden. De hoogleraren waren dus ook niet zo bereikbaar als nu.'

De toenmalige hoogleraren vormden een soort bolwerk waar niemand tussen kwam.

Wat waren uw werkzaamheden?

'Ik was eigenlijk een schaap met vijf poten. Omdat er weinig voorzieningen waren, functioneerde ik als een manus van alles. Ik heb eigenlijk de hele administratie op poten gezet, schriftelijke tentamens verzorgd, de personeelsadministratie gevoerd, faculteitskredieten beheerd, de studiebeurzen beheerd en het bestuurssecretariaat opgezet. Ik heb zelfs een keer een literatuurlijst samengesteld voor een tentamen omdat de hoogleraar maar niets van zich liet horen. Voor de hoogleraren was ik de informatiebron bij gebrek aan andere bronnen.

Wanneer kwam er eigenlijk verandering in die strakke structuur waarbij de hoogleraren zoveel macht hadden?

'Eigenlijk kwam die verandering al snel na de bezetting van het Maagdenhuis. Er was veel weerstand tegen het bestaande systeem, niet alleen van de studenten die geen inspraak hadden of een klagcommissie, maar ook van het wetenschappelijk personeel. Zij hadden namelijk ook weinig rechten. Zij werkten bijvoorbeeld mee aan een onderzoek en bij publicatie werd alleen de naam van de hoogleraar genoemd, dat zette natuurlijk veel kwaad bloed. Ook waren lang niet alle hoogleraren het eens met de gang van zaken. Die hoorde ik wel eens hun ongenoegen uiten.

De studenten hadden heel wat om actie voor te voeren maar er hebben ook dingen plaatsgevonden waar ik het niet mee eens was. Ik ben van mening dat je binnen je actie moet proberen een bepaalde ethiek te handhaven. Er verschenen bijvoorbeeld artikelen waarin personen bij naam werden genoemd. Die personen voelden zich daardoor bedreigd. Het is natuurlijk ook bedreigend als je opeens aangevallen wordt met dingen waar eerst nooit over gepraat werd. In die artikelen stonden wel waarheden maar ze waren vaak erg platvloers. Bij ons is de overgang naar de democratie binnen de faculteit gelukkig erg soepel verlopen.

Vlak na de democratisering merkte je dat ook studenten daar erg aan moesten wennen. Er was bijvoorbeeld een student, die overigens altijd dwarslag, die voor een tentamen een 7 haalde. Hij was het daar niet mee eens en diende de klacht in dat het een 6 moest zijn naar zijn mening. De commissie moest hier wel over vergaderen, dat deden ze ook. De uitslag was natuurlijk toch een 7. Na de democratisering was er dus opeens inspraak, er kwam een Faculteitsraad, en een nieuw bestuur. De sfeer veranderde toen ook. Vroeger waren alle mannen in net zwart pak. Op een gegeven moment kregen we een nieuwe hoogleraar recht en die zag er vreselijk hip uit, dat was voor ons een verademing.'

Wat veranderde er voor U?

'Nou, de werkzaamheden werden wat structureerder. Wat voor mij eigenlijk het belangrijkste was, was dat de persoonlijke contacten met de studenten wegvielen. In het begin waren er vijftig studenten, ik kende ze bij naam en van gezicht. Dat is eigenlijk pas veranderd na de invoering van de tweefasestructuur en de verhuizing naar het Maupoleum. Het aantal studenten is nu genomen tot 700.'

Zijn de studenten van nu naar uw mening minder actief als in de jaren zestig?

'Ik geloof niet dat de studenten van nu minder actief zijn, er is alleen minder om harde actie voor te voeren. Nu kunnen bezwaren naar voren gebracht worden die serieus behandeld worden en dat wordt binnen de huidige structuur opgelost.

Maar hoe moet dat dan met bijvoorbeeld de plannen die Deetman heeft?

'De manier waarop Deetman het nieuwe systeem invoert keur ik af, je kunt niet zomaar een regeling invoeren die eigenlijk nog niet eens goed van de grond is gekomen. Ik vind het wel fout als een student een beurs krijgt waar hij/zij niets voor hoeft te doen. Je kunt het hele jaar geld ontvangen en maar één tentamen halen, dat werkt volgens mij niet. De prikkel ontbreekt en dat kan heel negatief werken. Soms vind ik dat de student zich erg egoïstisch opstelt. In het kader van de bezuinigingen destijds werd het collegegeld verhoogd van 750,- naar 1000,-. Het Maupoleum werd toen bezet door de studenten. Ik was het daar niet mee eens, als iedereen moet inleveren, waarom dan de studenten niet? Ik had dan ook een groot spandoek buiten gehangen, daar kreeg ik veel opmerkingen over, maar ik mag toch ook mijn mening geven?'

U heeft een aantal keren een hogere functie aangeboden gekregen, die heeft u geweigerd, waarom?

'Dat heb ik toen aan niemand verteld. Dit is dan ook een goede gelegenheid om alle misverstanden daarover uit de weg te ruimen. Twaalf jaar geleden kreeg ik last van een pijnlijke oogkwaal waarbij het duidelijk werd dat het niet goed zou aflopen. Ik begon steeds slechter te zien en kon niet de verantwoordelijkheid van een nieuwe functie op me nemen. Ik heb dat altijd goed kunnen verbergen, nu is gelukkig toch alles goed afgelopen. Ik heb ook nooit spijt gehad van die beslissing.'

Hoe zat het met de positie van de vrouwen op de faculteit?

'In 1963 waren er maar twee vrouwelijke eerstejaars op de faculteit. Ik dacht toen: 'nou, die zullen het wel heerlijk hebben tussen al die mannen.' Maar die studentes werden gezien als vrouwen die waren gaan studeren om een man aan de haak te slaan. Veel vrouwen hadden het daar moeilijk mee. Soms werden ze ook gediscrimineerd of onvriendelijk bejegend door hoogleraren. Ze hadden ook geen steun aan elkaar omdat ze maar met weinig waren.'

U heeft zich ook ingezet voor de vrouwen op de universiteit?

'Ik ben nooit ontzettend actief geweest maar ik ben me wel altijd sterk bewust geweest van de ongelijke positie van de vrouw. De eerste sterke confrontatie met discriminatie heb ik ervaren in de bevrijdingsdagen. Vrouwen die toen zogenaamd 'geheuld' hadden met de Duitsers werden publiekelijk kaalgeschoren en kregen een hakenkruis met pek op hun hoofd. Ik heb dat gezien in Utrecht. Er stond een massa mensen te joelen en te honen naar een vrouw die slachtoffer was geworden van dit afschuwelijke tafereel. Ik realiseerde me toen dat zoiets niet met mannen gebeurde, terwijl ook heel veel mannen hetzelfde hadden gedaan als die vrouwen. Het was te vergelijken met de heksenprocessen uit de 13^e eeuw.

Gelukkig is er nu veel veranderd. De emancipatie is echter een langzaam proces, vrees ik.

Ik ben blij dat we nu zoveel vrouwelijke studenten hebben bij economie, ongeveer een kwart van het totaal'.

U heeft het toch 25 jaar volgehouden, mogen we daaruit concluderen dat u het naar uw zin gehad heeft?

'Ja, ik ben aanvankelijk gebleven omdat ik grote vrijheid genoot. Het werk was erg veelzijdig, een uitdaging. Niemand bemoeide zich met je als baas, ik kon dingen veranderen als ik signaleerde dat er iets fout zat. En dan natuurlijk die lange vakanties, dat was een voorrecht.'

Liset van Doorn

vervolg Europa

Wat is het midden van Europa? Zuid-Duitsland is sterk, Oost-Frankrijk niet. Lyon weer wel, maar als je van Lyon naar München wil, dan moet je drie maal door de bergen heen. Noord-Italië is duidelijk een grote groeikern in Europa. Maar tussen deze regio's zit een gat: Zwitserland. Ik zie daar geen hecht economisch centrum. Een Rotterdams onderzoek heeft berekend dat we ook van de Kanaaltunnel nauwelijks iets te vrezen hebben. Je moet niet vergeten dat er slechts treinen door die tunnel kunnen.'

We kunnen concluderen dat er voor Nederland na 1992 niet veel ingrijpend zal veranderen en gaan met een gerust hart op vakantie.

Liset van Doorn en Mark van der Veen

Belangrijke publicaties

Witboek over de voltooiing van de interne markt, Commissie van de EG, Brussel, 1985.

The economics of 1992, Commissie van de EG, European Economy no 35, maart 1988. In dit tijdschrift staat een zeer omvangrijk verslag van het onderzoek naar de kosten van het niet uitvoeren van de aanbevelingen van het witboek.

Alles op alles voor Europa — de uitdaging 1992, Boek BV, Amsterdam, 1988. Nederlandstalige en populaire versie van bovenstaand onderzoek. Onder redactie van Paolo Cecchini, leider van het onderzoek, en wordt in de gehele EG uitgegeven. (prijs f 39,75, 234 pagina's).

Van Professor Pelkmans:

The European Domestic Market, (met Alan Winters en Helen Wallace), Royal Institute of International Affairs, London, april 1988.

Speciale uitgave van *Journal of Common Market Studies*, over de interne markt (mede redacteur en schrijver), maart 1987.

Market Integration in the European Community, Martinus Nijhoff Publishers, 1984.

Springtij: Herinneringen aan de jaren zestig

De oud-studentenleider Ton Regtien heeft zijn herinneringen aan de jaren zestig; periode van studentenprotest, Vietnamdemonstraties en internationale studentensolidariteit na twintig jaar op papier gezet. Zijn, in de vorm van korte notities neergeschreven verhaal vormt een weerslag van een politiek zeer actief leven. Het verhaal is daarom interessant, omdat het na zoveel jaren wellicht inzicht kan verschaffen in de beweegredenen van iemand die een centrale rol heeft gespeeld in de culturele en politieke verschuivingen, die zich in de jaren zestig en zeventig hebben voorgedaan.

Ton Regtien, afkomstig uit een arbeidersgezin in Amsterdam-Noord, ging in 1959 psychologie studeren in Nijmegen. Al gauw verzette hij zich tegen een als afstotend ervaren studentencultuur, gedomineerd door de corpora. De studentenvakbond (SVB) werd in 1963 in Nijmegen opgericht om in analogie met de vakbonden de belangen van de student te behartigen. Al gauw waren er SVB afdelingen in alle nederlandse universiteitssteden. In plaats van een indentificatie met het establishment, die de corpora met hun limousines en recepties werd aangewreven, identificeerde men zich met de arbeidende klasse en poogde hun organisatievormen te imiteren. De motivatie voor deze eerste stappen op het politieke worden uitvoerig vermeld.

De grote studentenaantallen, die zich in sinds het begin van de jaren zestig op de Nederlandse stond gelijkshakeling met hun werkende leeftijdgenoten voor ogen. De toenmalige student wilde ook gelijkshakeling met zijn leeftijdgenoten op andere vlakken, zoals het niet uitstellen van een huwelijk tot na het afstuderen. Het steeds meer in zwang rakende studentenhuwelijk noopte de student ook om zich als hoofdarbeider te kwalificeren.

De (beurs)student zag zichzelf niet als een gepriviligeerd individu zich voorbereidend op een carrière en een hoog inkomen, maar als een intellectuele hoofdarbeider, die zich later in dienst van maatschappelijke groepen en ook de derde wereld zou stellen. Studeren was een vorm van werken en de student had daarom recht op studietoeloon en studentenvoorzieningen als studentenhuysvesting. Deze benadering van het student-zijn bleek bij de Nederlandse studenten in vruchtbare bodem te vallen.

De toenmalige activisten beperkten zich echter niet tot het stellen van eisen ter verbetering van de materiële positie van de student. De vakbondsbenadering van het student-zijn was niet een nederlandse uit-

vinding, maar was al eerder vanuit Franse zijde bepleit. Er werden vanaf het begin intensieve contacten met buitenlandse studentenorganisaties onderhouden, wat een duidelijke politieke dimensie aan de activiteiten gaf. De bestaande internationale studentenorganisaties, zoals de International Student Conference werd als te eenzijdig Amerikaans georiënteerd beschouwd. Nieuwe vormen van internationale contacten werden ontwikkeld, zoals het slaapzaktoerisme, waarbij studenten zich in de vakanties naar veelal bezette universiteitsgebouwen in het buitenland spoedden.

De verdere loop van de gebeurtenissen wordt als een vanzelfsprekende stroom van acties gepresenteerd, waarin nauwelijks enige chronologie valt te bespeuren. In hoog tempo worden gebeurtenissen uit de jaren zestig zoals Vietnam teach-ins en het de grens overhelpen van Vietnam deserteurs afgewisseld door in de jaren tachtig gemaakte buitenlandse reizen. In 1983 bezoekt Regtien Bolivia om de plek op te zoeken, waar Che Guevara gedood werd. In 1984 gaat de reis naar Algerije, waar de auteur zich solidair betoont met de nomadische Toearegs. Door deze vermenging van gebeurtenissen uit de jaren zestig en tachtig wordt de indruk gewekt, dat hier van een niet aflatende stroom van activiteiten sprake is om waar dan ook onrecht aan de kaak te stellen. Dit kan echter niet verhehlen, dat de recente reizen voornamelijk reizen terug in de tijd zijn.

De indruk van de continuïteit van heden en verleden wordt vooral in het eerste hoofdstuk over Algerije gewekt. Verhalen over gruweldaden begaan door de Franse tijdens de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog worden afgewisseld met verslagen over de Algerijnse verkiezingen van 1984, waar nomaden en vrouwen niet erg aan hun trekken komen. De suggestie van een continue strijd voor misdeelde bevolkingsgroepen komt echter niet erg uit de verf. Ook de pelgrimage naar de plaatsen, waar

Guevara zijn laatste uren heeft gesleten levert weinig nieuwe informatie op, maar vooral een herleving van oude gevoelens. Het spitwerk naar de preciese toedracht van belangrijke gebeurtenissen uit de jaren zestig wordt ook in Nederland voortgezet. Oude edities van de Telegraaf worden opgespoord om aan te tonen, dat de Telegraaf in 1966 verkeerde informatie heeft verspreid over de dood van de metselaar Jan Weggelaar. Niet een door een mededemonstrant gegooide steen, maar de knuppels van de politie dan wel een hartaanval zouden zijn dood veroorzaakt hebben. Ook de bezetting van het Maagdenhuis van 1969 wordt uitgebreid verslagen. In omloop zijnde verhalen over al of niet van binnen uit vergrendelde ramen worden nu voorgoed ontzenuwd en de loop van de gebeurtenissen in die dagen wordt haarfijn met vermelding van vele namen verhaald.

Doordat het boek als een wat kortademig verslag van vooral gebeurtenissen is opgezet, worden de beweegredenen van de toenmalige studentenleider niet erg veel duidelijker. Politieke discussies, die gezien de lange vergaderingen waar over wordt gesproken toch aan de politieke acties vooraf moeten zijn gegaan, worden niet weergegeven. De persoonlijke betrokkenheid van Regtien bij onrecht wordt als belangrijkste motivatie naar voren gebracht.

Af en toe wordt ook wel gewag gemaakt van een andere cultuur, internationale verbroedering en vriendschappen. Deze cultuur lijkt echter te worden doodgedrukt door ingrijpen van politie en justitie. Een zomerkamp in Avignon, waar vermoeide Maagdenhuisbezitters bijeenkomen wordt verstoord door politieoptreden, die samschelingen verbiedt. Andere (Duitse) vrienden leven inmiddels niet meer. Deze persoonlijke herinneringen aan mensen worden slechts terloops gemeld. Het persoonlijk verslag blijkt toch vooral een jachtig verslag van gebeurtenissen te zijn ge-

vervolg op pagina 17

Albanië, een eigenzinnige dwerg

Inleiding

'Een land dat je vanuit Italië kunt zien liggen, maar dat minder bekend is dan de binnelanden van Amerika'. Zo luidde de omschrijving van een Britse 18e eeuwse historicus van het toenmalige Albanië, en vandaag de dag is de situatie eigenlijk niet wezenlijk anders. Albanië ligt, geografisch gezien, minder ver van ons verwijderd dan bijv. Griekenland, maar berichten over het land halen slechts sporadisch onze kranten. De oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat Albanië zichzelf welbewust in een zeer geïsoleerde positie heeft geplaatst: zo worden toeristen slechts zeer mondjesmaat toegelaten, en werken er afgezien van enige diplomaten geen Albanen in het buitenland. In de discussies over Oost Europa wordt Albanië dan ook stevast overgeslagen. In zekere zin is dat jammer, want het zowel qua bevolking als qua oppervlakte kleinste kommunistische land onderscheidt zich in nog meer opzichten van de buitenwereld. Zo verwijt het de andere landen achter het IJzeren Gordijn revisionistisch te zijn, en beschouwt het zichzelf als de enige waarachtige socialistische staat ter wereld. Met de V.S. en de S.U. worden uit principiële redenen geen diplomatieke banden aangehouden. In 1967 werd het verschijnsel 'godsdienst' per dekreet afgeschaft; Albanië noemt zich het eerste atheïstische land ter wereld. Het is het enige land waar standbeelden van Jozef Stalin staan, en ook het enige land waar partikulier autobezit taboe is. Ondanks haar isolationisme is Albanië tot enige opmerkelijke prestaties gekomen, met name op het gebied van de economie, zoals zeer hoge groeicijfers, een zeer lage buitenlandse schuld en een sluitende betalingsbalans.

Albanië grenst in het Noorden en Oosten aan Joegoslavië, in het Zuiden aan Griekenland en in het Westen aan de Adriatische zee. Het inwoneraantal bedraagt ca. 3 mln., waarvan ca. 65 % op het platteland woont. Het land is 0,7 keer zo groot als Nederland; hoofdstad is Tirana (ca. 200.000 inwoners). Er zijn nauwelijks minderheden in Albanië, wel wonen er ca. 1 mln. Albanen in de aangrenzende Joegoslavische autonome provincie Kosovo, wat al diverse malen tot onenigheden tussen beide landen heeft geleid.

Geschiedenis

Na eeuwenlang deel uit te hebben gemaakt van het Ottomaanse rijk werd Albanië pas in 1912 een soevereine staat. De eerste jaren werden niet gekenmerkt door een overmaat aan rust en orde: zo waren er eind 1914 zes verschillende regimes die alle be- weerden de wettige regering te vormen. Tijdens W.O. I werden door Montenegro,

Servië en Griekenland grote stukken land geannexeerd, er na kon ternauwernood een opdeling tussen Griekenland, Joegoslavië en Italië verhinderd worden. Toen in 1925 de latere koning Zog de macht gegrepen had bedaalden de gemoederen wat, de keerzijde van de medaille was echter dat Zog het land steeds afhankelijker van Italië liet worden. Dit leidde uiteindelijk, nadat al enige jaren de Albanese betalingsbalanstekorten door Rome betaald werden, tot een bezetting door Mussolini's troepen in 1938. Na de Italiaanse kapitulatie in 1943 namen de Duitsers de macht over, een jaar later echter werden zij door de troepen van Hoxha verjaagd. Het feit dat Albanië zichzelf, zonder hulp van het Rode Leger, bevrijdde heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de na-oorlogse positie van het land. Al snel werd duidelijk dat de herwonnen onafhankelijkheid niet zonder meer borg stond voor een langdurige veiligheid. De hulp van de S.U. moest worden ingeroepen om een poging van Joegoslavië tot geruisloze annexatie te kunnen verijdelen. Dit leidde tot een vriendschapsverdrag tussen beide landen, dat echter na Stalins dood in 1953 (en vooral de daarop volgende destalinisatie) een einde vond. Hierna zegde Albanië ook zijn lidmaatschap van het Warschaupact en de Comecon op. Na Joegoslavië en de S.U. werd de Volksrepubliek China Albanië's derde na-oorlogse bondgenoot. Als gevolg van de eind zeventiger jaren ook in China opgetreden liberalisaties, kwam hieraan in 1978 een einde. Net als na de breuk met de Russen had ook die met de Chinezen een duidelijke weerslag op de economie (zie tabel 1).

Tabel 1: Economische groei, 1951-'82, in gemiddelde jaarlijkse procentuele groeivoeten

	51/55	56/60	61/65	66/70	71/75	76/80	81	82
N.M.P.	11,2	7,0	5,8	9,1	6,7	n.a.	n.a.	4,5
B.I.P.	21,5	18,9	8,0	13,4	11,2	6,1	6,5	4,7
B.A.P.	4,8	0,6	6,2	4,1	5,8	3,9	7,2	5,0

(N.M.P. = Netto Materiële Produkt (vergelijkbaar met ons B.N.P.), B.I.P. = Bruto Industriële Produkt, B.A.P. = Bruto Agrarisch Produkt; n.a. = niet aanwezig)

Bron: Michael Ellman: 'Albania's Economy Today and Tomorrow', The World Economy, Vol. 7, No. 3 September 1984, p. 334

De contacten met het Westen waren tot eind jaren zeventig niet veel beter; de operatie die de Britse en Amerikaanse geheime diensten in de jaren '49/'53 tegen Albanië op touw hadden gezet zal hieraan niet vreemd geweest zijn. Het ging om een plan om, na het 'verlies' van Tjechoslowakije

aan de S.U., iets terug te doen tegen Stalin. Er werden geheim agenten in Albanië gedropt, maar de zaak werd door de bekende Engelse spion Kim Philby verraden en ontaardde in een soort tweede 'Englandspiel', waarbij slechts weinige agenten konden ontkomen.

In 1985 overleed Hoxha. Aangezien hij reeds geruime tijd ziek was, neemt men aan dat hij ruim van te voren zijn opvolger, Ramiz Alia, heeft kunnen inwerken. Een radicale koerswijziging viel dan ook niet te verwachten en is tot op heden uitgebleven. De laatste jaren wordt de deur naar het buitenland (m.n. West Europa) echter op een kier gezet, waarschijnlijk uit economische motieven.

Economie

De Albanese economie wordt, net als die van de COMECON-landen, gekenmerkt door een systeem van centraal geleide planning. Dit houdt in dat de produktiefactoren eigendom van de overheid zijn en dat deze overheid de belangrijkste economische beslissingen neemt. Er zijn echter ook belangrijke verschillen tussen de Albanese economische structuur en die van de andere Oost Europese landen. Zo heeft de P.L.A. (de Albanese Kommunistische Partij) de Stalinistische richtlijnen uit het boek 'Economic Problems in the USSR' nooit losgelaten; terwijl dat elders wel het geval was. Zo zijn bijv. in de S.U. al enige decennia geleden liberalisaties in de landbouw, in de vorm van stukjes grond voor partikulier gebruik, ingevoerd. In Albanië valt een tegengestelde tendens te bespeuren: in 1982 zijn de partikuliere markten voor agrarische produkten afgeschaft, ter-

wijl de hoeveelheid privé grond belangrijk is verminderd. De huidige politiek streeft naar een geleidelijke overgang van alle boerderijen naar staatsboerderijen. Verbetering van economische resultaten worden niet m.b.v. decentralisaties, maar via verfijningen en verbeteringen van het plan-

systeem gezocht. Deze verschillen hebben er in belangrijke mate toe bijgedragen dat Albanië zich momenteel als het enige waarachtig socialistische land ter wereld beschouwt.

Een tweede facet waarin de Albanese economie zich onderscheidt van die van andere Oost Europese landen is het grote belang dat aan het begrip 'self-reliance' wordt toegekend. Dit houdt in dat het land zich zo veel mogelijk zonder het 'buitenland' moet zien te redden. In deze strategie past het tegengaan van grote buitenlandse schulden, maar ook de relatief grote aandacht die door de Albanese autoriteiten aan de scholing van de beroepsbevolking is besteed. Zo is het aantal academische specialisten sinds 1960 vertienvoudigd, waarbij met name de mogelijkheden voor vrouwen (ook door de tanende invloed van de Islam) sterk zijn toegenomen. Wel wordt nog een zeer groot deel van de onderwijsstijd aan ideologische prietpraat besteed.

De wens tot self-reliance deed zijn intrede binnen de Albanese partijtop na de slechte resultaten van het Derde Vijfjarenplan (1961-1965) en de daaraan gerelateerde negatieve invloed van het wegvallen van de Russische economische hulp. Het land moest zelfvoorzienend worden, in de eerste plaats op het gebied van energie, voedsel en machinebouw. Door de aanwezigheid van veel gebergte met talloze rivieren kon er een grote hoeveelheid waterkrachtcentrales aangelegd worden ten behoeve van de elektriciteitswinning, sinds 1967 is Albanië dan ook zelfvoorzienend op het gebied van energie. Als gevolg van het feit dat de landbouw in een Stalinistische economie t.o.v de industrie niet zo hoog gewaardeerd wordt, werd zelfvoorzienendheid van voedsel pas in 1976 gerealiseerd. Wat betreft de machinebouw wordt weinig door de autoriteiten naar buiten gebracht; dit op zich doet reeds vermoeden dat het nog wel even zal duren voordat ook deze derde doelstelling wordt bereikt. Met name de losse onderdelen vormen een bottleneck, zo schijnen er talloze Chinese machines wegens gebrek aan vervangingsonderdelen weg staan te roesten.

In het algemeen kan gesteld worden dat de Albanese economie gekenmerkt wordt door extreem hoge groeicijfers, zoals blijkt uit tabel 3:

Tabel 3: Groei-indices voor de Albanese economie, 1938 = 100.

	1950	1960	1970	1973
Bruto Materiële Produkt	170	400	830	1070
Agrarische Produktie	120	170	310	350
Industriële Produktie	400	2500	6400	8600
Bevolking (in mln. inw.)	1,20	1,60	2,14	2,30

Bron: Adi Schnytzer: 'Stalinist Economic Strategy in Practice. The Case of Albania', Oxford Un. Press 1982, p.1

Voor een groot deel kunnen deze cijfers worden verklaard uit de uiterst primitieve staat waarin het land zich voor de Tweede Wereldoorlog bevond. Eind jaren twintig bedroeg het per capita inkomen niet meer dan \$40 per jaar en dit inkomen werd voor meer dan 90% in de landbouw verdiend. Sindsdien is het aandeel van de agrarische sektor aanzienlijk teruggedrongen, hoewel het naar Westerse maatstaven nog steeds hoog blijft.

Tabel 4: Bijdrage per sektor in het Albanese N.M.P., in procenten

	1938	1950	1960	1970	1980	1983
Landbouw	93,1	73,2	37,6	34,2	32,7	34,1
Industrie	4,6	10,1	25,1	35,3	50,3	51,1
Dienstre	2,3	16,7	37,3	30,5	17,0	14,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: 'The Economist Intelligence Unit: Country Profile Bulgaria & Albania', London 1987, p. 29

De stagnatie van de dienstesektor moet waarschijnlijk aan veranderingen in de meeteenheden geweten worden.

Een tweede verklaring voor de hoge groeicijfers, met name die van het BMP, is de hoge prioriteit die aan investeringen boven consumptie werd gegeven; de zware industrie wordt, geheel konform Stalins denkbeelden, belangrijker geacht dan de lichte. In samenhang hiermee zijn de hoge besparingen: tussen 1950 en 1978 stegen de partikuliere besparingen, van een overigens zeer lage basis, met meer dan 1500%. De, door de overheid vastgestelde, rentevoeten overschrijden de 3% echter niet; de verklaring zal dan ook eerder moeten worden gezocht in de geringe bestedingsmogelijkheden van de gemiddelde Albanees. Vele voor ons doodnormale artikelen als auto's of chokolade zijn in Albanië eenvoudigweg niet te koop.

Een derde karakteristiek van de Albanese economie is het feit dat, als gevolg van een grondwettelijk verbod, buitenlandse leningen niet mogelijk zijn. Dit verbod wordt weliswaar in de praktijk op ruime schaal

omzeild (zo worden in bepaalde gevallen leverancierskredieten tot herstelbetalingen gerekend) maar het heeft toch tot een, zeker voor Oost Europese begrippen, zeer lage buitenlandse schuld geleid (zie tabel 2).

Tabel 2: Harde valutaschulden van Oost Europese landen ultimo 1985, in mln US\$

	mln US\$US\$ p.capita	
Albanië	94	234,43
Bulgarije	3590	405,19
Hongarije	11724	1094,68
Joegoslavië	23851	1067,16
Oost Duitsland	13464	804,30
Polen	29701	834,77
Roemenië	6679	299,51
Sovjet Unie	28278	105,91
Tjechoslowakije	3410	222,73

Bron: O.E.C.D. External Debt Statistic, geciteerd in Business Eastern Europe; February 16, 1987.

Bovenstaande tabel moet een prettig aanzicht bieden voor de Albanese autoriteiten: torenhoge schulden als in Polen en Joegoslavië zijn vermeden, kredietwaardigheid is bewaard gebleven, terwijl men ook niet als in Roemenië de bevolking op een drastische verlaging van de levensstandaard hoeft te trakteren teneinde de buitenlandse schuld af te betalen.

De schaduwzijden van het verbod op buitenlandse leningen zijn evenwel niet zo gemakkelijk in cijfers te vangen. Zo heeft de import van technologieën zichzelf uit de exportopbrengsten moeten financieren. Gevolg is dat de Albanese industriële export-

produkten een zeer lage kwaliteit bezitten, en niet of nauwelijks met die uit het Westen kunnen concurreren.

Het exportpakket bestaat dan ook voornamelijk uit landbouwprodukten en (vaak bewerkte) mineralen zoals olie, nikkel en chroom (waarin Albanië na de S.U. en Zuid Afrika's werelds derde producent is). Naar Joegoslavië wordt veel elektriciteit geëxporteerd.

Een ander gevolg van het verbod op leningen uit het buitenland is het feit dat veel Westerse exporteurs met het verschijnsel 'kompensatiehandel' worden gekonfronteerd. Hierbij moet de exporteur a.h.w. genoeg nemen met betaling in natura. Doordat de exporteur dan voor deze natura zelf weer een koper moet zoeken werkt dit in het algemeen handelsbelemmerend, reden waarom de Nederlandse regering afwijzend tegenover het verschijnsel (gedwongen) kompensatiehandel staat. Slechts wanneer de exporteur iets zeer attractiefs te bieden heeft zal Albanië van haar kompensatie-eisen afstand doen, dit geldt vooral voor geavanceerde kapitaalgoederen.

Ondanks de suksessen die de laatste decennia behaald zijn blijft Albanië het armste land in Europa (hoewel sinds de jaren '80 Roemenië voor deze positie een belangrijke 'konkurrent' lijkt te worden). De bevolking heeft hier echter geen weet van daar zij in volstrekte onwetendheid m.b.t. het buitenland leeft. Bovendien heerst er een wijdverbreide sfeer van voldoening over de geleverde prestaties en de bereikte vooruitgang t.o.v. het nabije verleden. Officiële werkloosheid bestaat niet, hoewel er wel enige verborgen werkloosheid heerst in de vorm van zeer inproductieve banen. Dankzij de sterke staatsbemoeienis in de economie en het vrijwel afwezig zijn van zwarte markten, is het prijsnivo de laatste jaren niet gestegen, en in sommige gevallen (medicijnen) zelfs gedaald. Hierbij moet men natuurlijk wel bedenken dat prijzen in een centraal geleide economie een andere betekenis hebben dan in een kapitalistische. De wisselkoers van de lek (1 lek = 100 qindarkas) wordt tamelijk willekeurig vastgesteld, en weerspiegelt zeker niet de waarde ervan zoals de koers van de Nederlandse gulden dat doet. Midden 1987 was \$1 gelijk aan 6,22 lek. Voor toeristen geldt meestal een iets gunstiger koers, hier staat echter tegenover dat overgehouden leks niet uitgevoerd (of ingevoerd) mogen worden en dat bij de terugreis de grenswisselkantoren altijd net toevallig gesloten zijn.

Konklusies en toekomstperspektief

Konkluderend kan gesteld worden dat Albanië sinds de kommunistische machtsovername in 1944 een indrukwekkende groei heeft doorgemaakt. Beter nog dan door de cijfers (die immers op zeer lage initiële waarden gebaseerd waren) wordt dit

geïllustreerd door een vergelijking van de hedendaagse Albanese samenleving met die van voor de oorlog. Verschijnselen als malaria, stammenoorlogen en bloedwraak bestaan niet meer. Alle dorpen zijn aangesloten op het elektriciteitsnet, het land produceert haar eigen voedsel, niemand hoeft honger te leiden en gezondheidszorg en onderwijs zijn sterk verbeterd. Het land is nog steeds onafhankelijk. Weliswaar is Albanië nog steeds het armste land van Europa, maar dat was het een eeuw geleden ook al.

Een deel van het sukses is duidelijk toe te schrijven aan het feit dat het land zijkelijk gezegend is met natuurlijke hulpbronnen: (o.a.) waterkracht, olie, chroom, nikkel en koper. Een ander belangrijk deel komt zonneklaar voor rekening van het gevoerde beleid; wat dat betreft zijn de trotse uitlatingen van de Partij niet van alle werkelijkheidszin ontbloot. Maar de prijs voor dit sukses is hoog geweest. Albanië is, nog steeds, een totalitaire staat: geen vrijheid van meningsuiting, drukpers of godsdienst. Het land wordt door Amnesty International gerekend tot de categorie landen waar de mensenrechten het zwaarst worden geschonden. Zuiveringen zijn bepaald geen uitzondering geweest, en hebben (gerelateerd aan de bevolkingsomvang) zeker kunnen wedijveren met die van Stalin in de jaren '30. Ook bestaat er, uiteraard volgens niet-officiële bronnen, net als in de S.U. een z.g. nomenklatura, een kleine toplaag die het er goed van neemt, die haar boodschappen in de harde valutawinkels doet, en die haar vakanties viert op speciale, voor de gewone Albanees ontoegankelijke, bungalowparken aan het strand. Het lijkt me een interessante vraag of dit soort uitwassen wellicht ook zal verdwijnen in de komende decennia, als het land zich meer gaat openstellen voor handel en toerisme.

Na de dood van Hoxha heeft Albanië de relaties met het buitenland op voorzichtige wijze uitgebreid. Zo zijn onlangs met Canada, Spanje en West Duitsland de diplomatieke betrekkingen heropend. Waarschijnlijk zijn de tegenvallende groeicijfers van de laatste jaren de belangrijkste reden. De bottlenecks in de economie zijn momenteel vooral het transport, de landbouw en de technologie. Ten behoeve van betere transportmogelijkheden is Albanië sinds 1986 eindelijk aangesloten op het Europese spoorwegnet. Wat betreft de landbouw is vorig jaar aangekondigd dat het binnenkort weer wordt toegestaan partikuliere stukjes grond te bebouwen en de opbrengst voor eigen rekening te verkopen. Technologie (en vervangingsonderdelen voor het verouderde machinepark) moeten echter van over de grens komen, en zal moeten worden betaald uit eigen exportopbrengsten. Uitgebreidere betrekkingen met het buitenland zijn daardoor gewenst,

de snelheid waarmee dit zal gebeuren zal echter niet al te hoog liggen: Alia zal zeker willen vermijden de indruk te wekken radikaal van Hoxha's koers af te wijken. Bovendien zal het voor de Partij niet gemakkelijk zijn de na eeuwenlange onderdrukkingen en bedreigingen door buurlanden ontstane en door de overheid in het kader van de self-reliance versterkte xenofobie te verminderen. Maar als iets daartoe in staat moet worden geacht is het wel een stroef lopende economie met behoefte aan meer buitenlandse contacten.

Misschien bereiken 'glasnost', en vooral 'perestrojka' ook eens Albanië. ■

Thijs de Ruyter van Steveninck

---

vervolg studiemotieven

voortgang uit de onderwijsadministratie. Verder is het de bedoeling om de studenten die de enquête hebben ingevuld, op korte termijn nogmaals te benaderen. ■

H. Oosterbeek

Referenties

Amemiya, T., *Qualitative Response Models: A Survey*, Journal of Economic Literature, Vol. 19 (1981), pp. 1483-1536.

Grip, A. de, *Arbeidsmarktverwachtingen en de keuze voor de economiestudie*, Economisch Statistische Berichten, 21-11-1984, blz. 1097-1101.

¹ Feitelijk loopt de causale relatie van produktiefactoren naar produktieniveau. In een produktiefunctie zijn de eersten dan de verklarende variabelen en de laatste de te verklaren variabele. Om na te gaan of produktiefactoren complementen of substituten zijn dient dan bijvoorbeeld een CES-produktiefunctie te worden gespecificeerd. Een dergelijke exercitie valt buiten het bestek van deze bijdrage.

² De capaciteiten zijn afgeleid uit de resultaten die behaald zijn op de middelbare school.

³ Strikt genomen is gebruik van de kleinste kwadraten methode hier onjuist. Omdat kansen gebonden zijn aan het interval (0,1) is een probit- of logit-achtige schattingsmethode meer op z'n plaats. Daar het hier om een eerste verkenning van de data gaat is dat hier achterwege gelaten (vergelijk: Amemiya, 1981, p. 1487). Overigens vallen alle met het model voorspelde individuele kansen binnen de grenzen van het interval (0,1).

⁴ De reden daarvoor is dat de andere subgroepen relatief nogal klein zijn, en een aantal 'uitbijters' bevatten.

Hoe internationaal is de universiteit

De UvA heeft het studeren aan onze universiteit door buitenlandse studenten van oudsher gepropageerd. Toch is dat niet uit de cijfers af te lezen. Slechts drie procent van de studenten is buitenlands. Daarnaast bezit eenzelfde percentage wel de Nederlandse nationaliteit maar is van buitenlandse afkomst. Maar zelfs dan blijft het een gering aantal, zeker gezien de samenstelling van de Amsterdamse bevolking, waarvan een vijfde deel buitenlands is. Nu zich, mede door de aantrekkingskracht van de UvA in Europa, een stijgend aantal buitenlandse studenten aanmeldt blijken voorzieningen niet aanwezig of ontoereikend te zijn.

We hebben gepraat met Hossein Tannazi, economiestudent aan onze faculteit over specifieke en meer algemene problemen die hij op het Maupoleum is tegengekomen. Daarnaast geeft Hedy Jane Guds, lid van de Universiteitsraad, een aantal problemen aan waarmee buitenlandse studenten vooral tijdens hun studie mee te maken krijgen. Beide zijn lid van de Werkgroep Buitenlandse Studenten, welke aandacht vraagt van voor deze problematiek en initiatieven ontwikkeld om buitenlandse studenten hun kans te laten behouden om ook daadwerkelijk af te laten studeren.

Groei

Dit jaar studeren er ongeveer 750 buitenlandse studenten aan de UvA. En dit aantal groeit. Daarvoor zijn een aantal redenen. Een steeds groter wordende groep bestaat uit studenten die in eigen land niet kunnen studeren door oorlog of politieke onderdrukking. Deze vluchtelingen komen bijvoorbeeld uit Iran en tot voor kort uit Suriname. Andere studenten willen in Nederland hun kennis opvijzelen, doordat er in eigen land een opleiding niet bestaat, van lagere kwaliteit is of over een beperkte capaciteit beschikt. Marokko of Turkije zijn daar een voorbeeld van. Studie is ook een belangrijk en vaak noodzakelijk middel om je positie als buitenlander op de Nederlandse arbeidsmarkt te versterken. Maar mogelijk nog belangrijker kan het ook het sociaal isolement van de tweede generatie buitenlanders en vluchtelingen doorbreken.

Problemen door de niet-Nederlandse afkomst

Allereerst werd ons op het hart gedrukt dat elke student verschillende problemen tegenkomt. Zeker aan de UvA is dat ook wel logisch, met zo'n 70 nationaliteiten. Het enige dat ze in feite gemeen hebben is hun niet-Nederlandse afkomst. Enkele van de meest algemene problemen zullen we in het kort beschrijven.

Cultuurschok. Elke student krijgt in meer of mindere mate te maken met een cultuurschok. Deze zal aan onze universiteit zeker zo groot zijn door de veelheid aan gebouwen, faculteiten en ingewikkelde organisatie-structuur. Het campus idee in veel landen is wat dat betreft veel toegankelijker en overzichtelijker voor zowel binnenlandse als buitenlandse studenten.

Wonen. Het recht op woonruimte is sinds kort komen te vervallen. Zelfs de Zilverberg, waar veel buitenlandse studenten werden geplaatst wordt steeds vaker gereserveerd voor de 'kansrijke' studenten uit westerse landen in het kader van uitwisselingsprogramma's en voor bursalen.

Rechtspositie. Studenten komen alleen in aanmerking voor een verblijfsvergunning wanneer zij staan ingeschreven aan de universiteit. Gelukkig is de universiteit in deze vrij toegankelijk.

man is ook dat niet meer mogelijk. In het algemeen staat de Amsterdamse vreemdelingendienst bekend om zijn strenge toelatingsbeleid bij deze studenten. Tegenwoordig kunnen zelfs studie-resultaten in de beoordeling voor toewijzing van een tijdelijke verblijfsvergunning worden meegenomen. Het idee daarachter is dat de universiteit geen trekker mag worden voor buitenlanders.

Financiële. Hoewel het gros van de studenten geen toelage krijgt is voor een vergunning wel een bewijs van financiële onafhankelijkheid vereist. Bijverdienen mag echter niet zodat studenten leningen moeten aangaan bij familie of vrienden. Velen werken zwart bij, maar kunnen dit niet als inkomen aangeven, tenzij dit geld later weer 'geleend' wordt bij degene die officieel garant staat voor de financiële onafhankelijkheid van de student.

"Studie is belangrijk om je positie als buitenlander op de arbeidsmarkt te versterken."

De buitenlanders die als vluchteling naar Nederland komen hebben de meeste problemen om een verblijfsvergunning te krijgen. Slechts drie procent van deze groep komt in aanmerking voor de A-status, en heeft recht op een studiebeurs. Een ander gedeelte krijgt de B- of C-status waarmee pas na drie jaar een toelage verkregen kan worden. Wel kunnen zij financiële steun bij het University Assistance Funds aanvragen. De meeste aanvragen voor een verblijfsvergunning worden echter direct afgewezen!

Om in Nederland te kunnen blijven is een permanente verblijfsvergunning nodig welke alleen te verkrijgen is bij huwelijk of een langdurige relatie met een Nederlander. Je kunt ook een vestigingsvergunning krijgen na tien jaar studeren, post Deet-

HBO. Studeren aan het HBO is nog veel moeilijker. Dit is alleen toegestaan wanneer een studie in eigen land niet bestaat of bijdraagt aan de ontwikkeling van het land. Dat laatste is door de immigratieautoriteiten natuurlijk op alle mogelijke wijzen te interpreteren, en sluit veel studenten bij voorbaat al uit. En juist de meer technische know-how is voor veel ontwikkelingslanden van belang. Gevolg is bovendien dat buitenlandse HBO'ers met al een extra achterstand aan een universitaire studie moeten beginnen op een hoger niveau dan zij eigenlijk zouden willen.

Taal. Belangrijk obstakel is natuurlijk de Nederlandse taal. Misschien zou je hier moeten pleiten voor colleges in de Engelse taal. De studieboeken zijn tenslotte ook allemaal in het Engels en mondelinge tenta-

mens doorspekt met *slang*.

Van een buitenlandse student wordt geëist dat hij in een jaar de cursus Nederlands op de Universiteit of iets op hetzelfde nivo gevolgd heeft. Op zich niet zo vreemd omdat deze student ook colleges moet kunnen volgen. De wachttijd voor deze cursus is nu al langer dan negen maanden, terwijl de verblijfsvergunning dan al bijna verlopen is. Aan een verbetering wordt wel gewerkt, maar een definitieve oplossing zal nog wel op zich laten wachten. Er moet vooral vervolgt taalonderwijs komen, zeker omdat het nivo van de cursussen nog onvoldoende aansluit bij het universitaire taaltje.

UVA

Tot voor kort stond de UVA voor een verspreiding van kennis over de wereld, als instrument voor een betere verdeling van de welvaart. Een mooi streven, maar dit beleidsvoornemen moet ook nog worden concreetiseerd. Wanneer de Universiteit het recht erkent om overal in de wereld vrij te kunnen studeren moet zij ook aandacht

---

"Het individualisme op de faculteit is een extra barrière voor buitenlandse studenten."

---

de Derde Wereld. Toch is er al een splitting tussen de zogenaamde kansarme en kansrijke studenten. De laatste zijn ook voor de overheid beter in het beleid te passen omdat zij minder aanpassingsproblemen zouden hebben, vaak financieel ondersteund worden door officiële instanties en voor een korte periode blijven. Belangen van de studenten uit de Derde Wereld, vroeger de groep waar de aandacht van de UVA specifiek naar uitging, mogen hierdoor niet in de verdrukking komen. Vereniging op universitair nivo geeft hier het beste resultaat. Om daar iets mee te doen is een vereniging op universitair nivo volgens Hedy het meest effectief.

studenten moeilijk te mobiliseren zijn. Er zijn zo weinig contacten dat men niet weet wat er binnen het gebouw gebeurt. Bovendien hebben veel buitenlandse studenten nauwelijks tijd om zich in te zetten voor activiteiten buiten de studie. Toch geloven beide Webust-leden dat actie op de faculteit en universiteit nodig is. Anders zijn er voor buitenlandse studenten met minder kansen over tien jaar misschien wel helemaal geen extra voorzieningen meer. ■

Stijn van der Krogt

meer informatie:

Webust
Hossein, 905229
Hedy, 6656617

"Westerse studenten dreigen bij de UVA de studenten uit de Derde Wereld te gaan verdringen."

---

besteden aan de studenten tijdens de studie aan haar instituut, en daarvoor de nodige voorzieningen treffen. Hedy onderstreept de toegankelijkheid van de UVA voor aspirant-studenten maar vraagt tegelijkertijd aandacht voor de al studerende buitenlandse studenten. Zeker met de nieuwe studieplannen is het van belang om zoveel mogelijk studenten binnen de termijn er doorheen te helpen. Er zijn al ideeën om een algemeen voorbereidingsjaar op te zetten waarin naast taal ook culturele aspecten aan de orde komen, waardoor het integratieproces op de Universiteit versneld wordt.

Webust wil zich juist met dit soort activiteiten bezig houden. Na twee jaar voorbereiding ligt het in de bedoeling om vanuit de werkgroep een vereniging op te zetten waarbinnen universiteiten, gemeenten, Hogescholen en andere organisaties vertegenwoordigd zijn, zodat de problematiek integraal benaderd kan worden.

Nieuw beleid

Het no-nonsense beleid dat ook de UVA in zijn greep heeft brengt ook de positie van de buitenlandse studenten in gevaar. De uitwisseling van westerse studenten wordt steeds belangrijker, zeker binnen de EEG. Officieel krijgen deze studenten dezelfde aandacht en faciliteiten als studenten uit

Op de faculteit

Hossein ziet op onze faculteit extra barrières voor buitenlandse studenten. Ten eerste sluiten de taalcursussen niet aan bij de vakgerichte opleiding. Een van de weinige mogelijkheden om technische vakken bij te sleutelen, bijvoorbeeld wiskunde voor deficiënten, is zelfs afgeschaft. Om de aansluitingsproblemen op te vangen heeft Hossein het idee om een begeleidingsstelsel op te zetten. Mede-studenten zouden studenten met een achterstand kunnen helpen, eventueel in ruil voor studiepunten. De studie-adviseur komt hiervoor minder in aanmerking omdat hij zich weinig bezighoudt met technische studieproblemen als economische terminologie. Belangrijk daarbij is dat de buitenlandse, maar ook andere studenten, minder solistisch te werk hoeft te gaan. Ook Hossein ervaart het individualisme op onze faculteit als een obstakel om wat beter in het universitaire leven te kunnen integreren. Hoewel iedereen op de faculteit daarmee te maken heeft, is het voor een buitenlandse student extra moeilijk doordat de universiteit in veel gevallen hun eerste contact in Nederland met de Nederlandse maatschappij is. Nederlandse studenten hebben meestal al een sociale omgeving buiten de faculteit.

Dat is ook een reden waarom buitenlandse

---

vervolg Ton Regtien

worden. Door de gesuggereerde continuïteit van heden en verleden is er geen sprake van reflectie of nabeschouwing, hoogstens van het rechtzetten van dingen, die destijds door de media niet goed zijn weergegeven.

In een poging tot verklaring van de gebeurtenissen van de jaren zestig wordt teruggegrepen naar het concert van een golfbeweging van ongeveer twintig jaar, waaraan het studentenprotest zou gehoorzamen. De boodschap is duidelijk; ook in de jaren tachtig zal de studentenbeweging weer aan kracht winnen. Door deze mechanische verklaring van de jaren zestig wordt tegelijkertijd de persoonlijke inbreng van de studentenleiders van die tijd gereduceerd, tot dat ene radertje in het rad van de geschiedenis. ■

Maria Brouwer

Springtij: herinneringen aan de jaren zestig
door: Ton Regtien
uitgever: Het wereldvenster 1988
f29,90

Selectie in de praktijk

Werkgevers discrimineren nog steeds op sekse, uiterlijk en afkomst

In maart van dit jaar kwam de SER-commissie Ontwikkeling Bedrijven (COB) met een rapport 'Werving en selectie in de praktijk'. De resultaten zijn verontwaardig. Het is in het Nederlandse bedrijfsleven niet zo best gesteld met de rechten van de sollicitant. Vaak worden vrouwen en minderheden gediscrimineerd, op grond van het niet passen in de 'bedrijfscultuur'. Dit is het eerste onderzoek dat de STAR-aanbeveling, uitgebracht in 1982 door de Stichting van de Arbeid, evalueert.

De stichting van de Arbeid evalueert

In 1982 is door de Stichting van de Arbeid aan het bedrijfsleven de STAR-aanbeveling toegezonden. De STAR-aanbeveling was bedoeld om tot afspraken te komen met werknemers en werkgevers over de verbetering van de positie van de sollicitant bij werving- en selectieprocedures. De STAR-aanbeveling gaat uit van een tweetal principes. In de eerste plaats is er het principe van geschiktheid van de sollicitant. De selectie moet geschieden op basis van de zorgvuldige afweging van relevante feiten en argumenten. Het selectieproces moet zoveel mogelijk geobjectiverend worden. Het tweede principe is de rechtsbescherming van de sollicitant. De sollicitant moet recht hebben op een eerlijke kans op aanstelling, recht op informatie, recht op privacy, recht op een doelmatige procedure en recht tot het indienen van een klacht. Het recht op informatie houdt bijvoorbeeld in dat dat je inzicht moet kunnen hebben in de informatie die de arbeidsorganisatie via derden over jezelf heeft gekregen. De STAR-aanbeveling is sinds 1982 niet aangepast, maar ook niet geëvalueerd. Hielden de werkgevers zich niet aan de aanbeveling? Dit was ook één van de doelstellingen van de commissie (onder voorzitterschap van R.P. Haveman). Het verkrijgen van inzicht in de huidige wervings- en selectiepraktijken in het bedrijfsleven. Een tweede doelstelling was noodzakelijk om de variatie in de uitkomsten enige mate te kunnen interpreteren: inzicht verkrijgen in factoren die medebepalend zijn voor de verschillen in de uitvoeringspraktijken.

Het onderzoek is gehouden onder 750 bedrijven in de profit- en non-profit sector, via een mondelinge enquête onder de verantwoordelijke personen voor het selectiebeleid.

Resultaten

Uit het onderzoek blijkt dat vooral bij de grote bedrijven de code van de Nederlandse Vereniging voor Personeelsbeleid (NVP-code) gebruikt wordt als richtlijn voor de sollicitatieprocedures. De STAR-

aanbeveling wordt nauwelijks als primaire en enige richtlijn gebruikt, noch bij grote bedrijven noch bij kleine bedrijven. Opvallend is dat bijna één zesde van de onderzochte grote bedrijven om een handgeschreven brief vraagt. De helft van de bedrijven geeft in de advertentie een aanduiding van het geslacht aan. De psychologische test wordt bij veel bedrijven, ook bij de kleine bedrijven, gebruikt als selectie-instrument.

Uit dit onderzoek blijkt dat drie-kwart van de grote bedrijven bij de voorselectie gebruikt maakt van de 'open-sollicitatie', waardoor een open sollicitatie zijn vruchten zeker kan afwerpen. Sterker nog bij sommige bedrijven is het aanbod van open sollicitaties zo groot dat adverteren overbodig is geworden. Het selectieteam bestaat uit twee à drie personen. Er wordt op grote schaal gebruik gemaakt van referenties. Bij 'vrije' referenties, referenties die de selecteur op eigen initiatief raadpleegt, meldt slechts driekwart van de bedrijven dat aan de sollicitant. De overige doet dat zonder toestemming van de sollicitant. Dit is uitdrukkelijk in strijd met de STAR-aanbeveling.

Drie aandachtspunten

Het onderzoek heeft zich, naast deze algemene punten gericht op drie aandachtspunten, die centraal staan in de STAR-aanbeveling. Allereerst is dat het verstrekken en verkrijgen van informatie. Uit het onderzoek blijkt dat de informatieuitwisseling in algemene zin nogal verschillend is. Ongeveer de helft van de bedrijven bevestigt de ontvangst van de sollicitatiebrief. Het verdere verloop van de selectieprocedure wordt vaak afhankelijk gesteld van het resultaat van de voorselectie. Wel krijgen bijna alle afgewezen sollicitanten na de voorselectie een afbericht. Bij kleine bedrijven gaat men minder formeel te werk dan bij grote bedrijven. Kleine bedrijven geven ook minder informatie in hun advertentie.

Het tweede aandachtspunt betreft de bescherming van de privacy van de sollicitanten. Het gaat hierbij om de in te winnen in-

formatie en om de vertrouwelijke behandeling van de informatie. Dit laatste wordt de meeste bedrijven opgelost door het selectie-team beperkt van grote te houden. De helft van de grote bedrijven hanteert privacy-voorschriften. Deze voorschriften houden bijvoorbeeld in het bewaren van de informatie in afgesloten kasten en intentieverklaringen, zoals 'geheimhouding verplicht'. Slechts een kwart van de bedrijven vernietigt de informatie na de selectieperiode.

Het derde aandachtspunt is de non-discriminatie. Uit het onderzoek blijkt dat er nog steeds gediscrimineerd wordt op de arbeidsmarkt. Van de onderzochte bedrijven maakt bijna de helft een onderscheid naar geslacht. Hierbij geldt vaak als motivering de 'bedrijfscultuur'. Er wordt ook door ruim twee-derde van de bedrijven gediscrimineerd op uiterlijk. Bijna de helft van de motieven valt onder de noemer 'representativiteit', waaronder de bedrijven verstaan 'goed gekleed gaan' of 'een verzorgd uiterlijk'. 'In pak' naar een sollicitatiegesprek gaan verdient dus de voorkeur. Incidenteel blijken ook raciale overwegingen een rol te spelen. Hierbij is de legitimering het 'niet spreken van de taal' of 'niet passen in de bedrijfscultuur'.

Conclusies

Uit het onderzoek verricht onder de 750 bedrijven verdeeld over zes sectoren, blijkt dat er nog veel verbeterd kan worden bij het selectiebeleid. Het is jammer dat de commissie geen aanbevelingen doet omtrent het wettelijk, of via CAO-onderhandelingen regelen van de selectieprocedures. Er is echter niet veel gebeurd na het uitbrengen van de STAR-aanbeveling door de Stichting van de Arbeid in 1982. Nog steeds wordt er gediscrimineerd op sekse, uiterlijk en afkomst. De meeste bedrijven houden zich dan wel aan de NVP-code, doch veel bedrijven ook niet. Het blijkt dat de sollicitant nog steeds is overgeleverd aan de voorkeuren van de werkgever. Wordt het geen tijd dat er een wettelijke regeling komt? Uit dit onderzoek blijkt maar weer dat het via de CAO-onderhandelingen niet gaat of zeer traag werkt. De vakbonden zijn te druk bezig met andere dingen gezien de huidige economische omstandigheden en de werkgevers hebben er geen direct belang bij. Is het wachten nu op het volgend onderzoek in 1994 of kunnen we politiek initiatief verwachten? ■

Koos Boering

Afscheid doet omzien!

In deze aflevering zal niet, zoals gebruikelijk, de afgelopen Faculteitsraad worden besproken. In plaats daarvan wil ik mij dit keer richten op slechts een veelvattend onderwerp. Een onderwerp dat de achtergrond vormt voor de opzet van de economiestudie aan de UvA en waarbij alle geledingen van de faculteit, van Faculteitsraad tot medewerker, betrokken zijn, namelijk de wijze, waarop het doel van de economiestudie wordt verwezenlijkt.

De economiestudie behoort tot het zogenaamde 'Wetenschappelijk Onderwijs (WO)'. Over het doel van het WO kan men veelvuldig en in verschillende kringen discussiëren. Moet men de studenten opleiden tot mensen die, zoals prof. dr. J.A. van Kemenade in zijn afscheidsrede als voorzitter van het College van Bestuur van de UvA stelde, "kritisch zijn (...), die het gegeven paard juist wel in de bek willen kijken (...). Ontdekkingsreizigers die uitzeilan omdat ze willen weten wat achter de horizon zit en die soms alleen (terugkeren) met boeiende verhalen over exotische vergezichten en culturen, waardoor de thuis vanzelfsprekend lijkende werkelijkheid op zijn minst wordt gerelativeerd". Of moet men studenten slechts klaarstomen voor de 'top' van de arbeidsmarkt.

Kan men eigenlijk wel een algemene doelstelling aangeven of zal deze doelstelling juist per instelling, per student en/of per werkgever sterk verschillen?

De vraag "Waartoe dient het WO?" zal dan ook niet verder worden beantwoord. In plaats daarvan zal in het onderstaande worden bekeken of de doelstelling van de economiestudie aan de UvA daadwerkelijk verwezenlijkt wordt. Dit zal gebeuren aan de hand van de hierboven geschetste extreme doelstellingen van het WO, namelijk het WO als stimulans voor de 'nieuwsgierigheid' van de student of het WO als opstap voor de arbeidsmarkt.

Nieuwsgierigheid

Uitgaande van de doelstelling dat het WO de 'nieuwsgierigheid' van de student dient te stimuleren, moet men eerst bekijken hoe deze 'nieuwsgierigheid' gestimuleerd kan worden. Men zal de student allereerst moeten tonen dat niet alles, wat gangbaar is ook volledig juist is. Met moet de student confronteren met afwijkende ideeën over de basisbegrippen van de economie. Men moet de afwijkende ideeën naast de standaardopvattingen plaatsen. Vervolgens moet men de student stimuleren tot het opsporen van afwijkende ideeën en tot het vergelijken van deze ideeën met de standaardopvatting(en). Uiteindelijk zal men de nieuwsgierig geworden student de gelegenheid moeten geven zelfstandig het 'gelijk' van de standaardopvatting te toetsen en eventueel zelf een afwijkend idee op te stellen. Voor dit alles is uiteraard een grondige kennis van de standaardopvattingen noodzakelijk.

Wanneer wij deze opvatting projecteren op de studieopzet van de economische studie aan de UvA dan is het volgende beeld te zien. De propedeuse en het verplicht doctoraal worden gebruikt voor het verwerven van de kennis over de standaardopvattingen. Soms kan men zelfs al een klein voorproefje van de afwijkende ideeën krijgen, zoals bij de 'Cambridge controverse' in het Micro-2 alternatief. In het vrije deel van het doctoraal zou aandacht besteed moeten worden aan het confronteren van studenten met afwijkende ideeën (in het keuzedeel) en aan het zelfstandig toetsen van de standaardopvattingen (in het specialisatiedeel). Naar mijn mening worden beide punten in

het vrije deel onvoldoende gerealiseerd. Slechts de student die van nature reeds een dosis 'gezonde nieuwsgierigheid' bezit kan via zelfinitiatief zijn nieuwsgierigheid verder ontwikkelen.

Arbeidsmarkt

Indien men wil nagaan of de economieopleiding aan de UvA de student voldoende opleidt voor de arbeidsmarkt moet men eerst de verlangens van deze arbeidsmarkt inventariseren. Hoewel men in eerste instantie zou verwachten dat de arbeidsmarkt primair vraagt om afgestudeerden met bruikbare kennis wordt veelvuldig onder afgestudeerden en werkgevers de opmerking gehoord dat een afgestudeerde met zijn verworven kennis weinig tot niets in de praktijk kan aanvangen. Getlet op de vraag naar afgestudeerde economen zal er derhalve een aspect moeten zijn, waardoor de afgestudeerde econoom toch voldoet. Hierbij valt mogelijk te denken aan het verworven analytisch vermogen en de discipline tot zelfstudie. Dit zijn echter aspecten die voor alle WO-studies gelden. De vraag blijft: "Wat is de meerwaarde van de economiestudie?" Deze vraag is op zich moeilijk te beantwoorden. Het is echter wel mogelijk om een aantal gebreken van die studie aan te geven, waardoor die meerwaarde eerder negatief zou zijn. Allereerst moet men concluderen dat aan praktische zaken als het schrijven van werkstukken, rapporten e.d. weinig aandacht wordt besteed. Het aantal verplichte werkstukken e.d. tijdens de studie kan beperkt worden tot een propedeuse referaat, een doctoraal werkstuk en een verslag van de afstudeeropdracht. De begeleiding bij dergelijke schriftelijke stukken is soms minimaal. Hierdoor is het leereffect soms te verwaarlozen. Ten tweede wordt in het geheel geen aandacht besteed aan zaken als groepspresentaties en discussietraining. Als dan ook nog als gevolg van de 2-fasen structuur en de recente ontmanteling hiervan het socialisatieproces van de studie in zijn algemeenheid komt te vervallen, moet men concluderen dat de economiestudie aan de UvA haar mogelijke doelstelling met betrekking tot het klaarstomen voor de arbeidsmarkt maar slechts ten dele realiseert.

Voor beide doelstellingen kan men meerdere mogelijke oorzaken aangeven, zoals een zekere demotivatie van de student en van de docent, de financiële situatie van de faculteit en de massale toeloop van studenten in de laatste jaren.

N.a.v. het bovenstaande zou men kunnen tegenwerpen dat de faculteit zoveel mogelijk van beide extreme doelstellingen tracht te realiseren. Hoewel dit niet uitgesloten is bestaat hierdoor het gevaar dat uiteindelijk zonder een duidelijke doelstelling geen van beide extremen gehaald zal worden en dat de faculteit tussen wal en schip terechtkomt. Hier zal men zich in de toekomst bij nieuwe discussies over de opbouw en de betekenis van de economiestudie aan de UvA voor moeten behoeven.

Na 14 maanden bestuurslidmaatschap en 70 maanden studie is dit mijn laatste bijdrage aan de faculteit en ik zal mij nu gaan richten op het benutten van mijn doctoraalbul. Gegroet!

VAN DIEN ÷ CO*
TREEDT GRAAG
IN CONTACT MET
AMBITIEUZE
BIJNA
AFGESTUDEERDE
BEDRIJFS-
ECONOMEN M/V

Van Dien ÷ Co Accountants

Schriftelijke sollicitaties te richten aan
Van Dien + Co Accountants,
t.a.v. de heer R.H. van Ede,
Hoofd Personeelszaken, Fizeastraat 2,
1097 SC Amsterdam, tel. 020-5686610.

*Van Dien + Co Accountants maakt deel uit van de Van Dien groep en is lid van Deloitte Haskins & Sells International.
Een organisatie met 26.000 medewerkers in 71 landen.

Alkmaar Almere Amsterdam Arnhem-Velp Breda Eindhoven Enschede Gouda 's-Gravenhage Groningen-Haren Haarlem
's-Hertogenbosch Hogeveen Leeuwarden Lelystad Lochem Maastricht Roosendaal Rotterdam Tilburg Utrecht Venlo
Zaandam Zwolle Willemstad (Curaçao) Oranjestad (Aruba) Philipsburg (St. Maarten)